

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

В.о. завідувача кафедри публічного управління

та державної служби

к.держ.упр., доц. Набока Л.В.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач II курсу, групи ЗПУА-5-23

Д.С. Волобуєв

Керівник:

к.держ.упр.

О.В. Кулініч

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1 Сутність державної регіональної політики	6
1.2 Еволюція основних теорій та концепцій регіонального розвитку.....	13
1.3 Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком	21
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ	30
2.1 Правові засади державного управління регіональним розвитком...30	
2.2 Суб'єкти та об'єкти формування та реалізації державної регіональної політики	37
2.3 Проблеми державного управління регіональним розвитком.....45	
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ	54
3.1 Сучасні підходи до формування регіональної політики	54
3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності регіональної політики	60
3.3 Державно-приватне партнерство як інструмент забезпечення сталого регіонального розвитку	66
ВИСНОВКИ.....	72
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Реалізація нової соціально орієнтованої моделі розвитку в Україні супроводжується значними структурними змінами в усіх сферах економіки, що, в свою чергу, вимагає пошуку і впровадження інноваційних підходів до управління на регіональному рівні. Це передбачає розробку та застосування ефективних методів організації господарської діяльності та управлінських практик, що здатні відповідати викликам сучасності. З огляду на ці процеси, актуалізується необхідність системного дослідження та впровадження науково обґрунтованих підходів до удосконалення управління соціально-економічним розвитком на рівні регіонів.

У контексті цього, значну роль відіграють наукові дослідження українських регіоналістів, які вивчають проблеми регіонального розвитку та управління ним. Відомі роботи таких учених, як В.М. Вакуленка, В.Є. Воротіна, Н.Л. Гавкалової, І.О. Дегтярьової, М.І. Долішнього, В.Ю. Керецмана, Ю.О. Куца, І.П. Лопушинського, В.В. Мамонової, М.М. Новікової та інших, які внесли значний вклад у розвиток теоретичних та практичних аспектів управління регіональним розвитком. Зокрема, ці дослідження відзначаються глибиною аналізу актуальних проблем та пропонують різноманітні підходи до удосконалення механізмів регіонального управління в умовах трансформаційних змін.

Проте, попри значні досягнення в цій галузі, питання ефективного управління регіональним розвитком залишаються недостатньо дослідженими, що пов'язано із комплексністю трансформаційних процесів. Зокрема, на тлі проведеної в Україні децентралізації влади та створення об'єднаних територіальних громад, відбуваються суттєві зміни в територіальній організації управлінських структур і механізмів управління. Ці процеси вимагають детального вивчення теоретичних засад управління регіональним

розвитком у період глибоких перетворень і пошуку оптимальних практичних рішень для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів.

Таким чином, проблема управління регіональним розвитком в умовах сучасних трансформаційних змін є важливою і потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Необхідно розробити конкретні рекомендації та механізми вдосконалення управлінських практик, здатних забезпечити ефективне функціонування регіональних економік і сприяти підвищенню рівня життя на місцевому рівні.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерського дослідження є аналіз теоретичних засад та розробка рекомендацій, спрямованих на вдосконалення державної політики розвитком регіонів в Україні. Для реалізації мети дослідження було передбачено вирішення таких завдань:

- дослідити сутність державної політики розвитку регіонів;
- надати характеристику сучасного стану державного управління розвитком регіонів;
- визначити проблемні питання регіонального розвитку;
- надати пропозиції щодо формування сучасних підходів до формування регіональної політики;
- висвітлити питання запровадження публічно-приватного партнерства як інструменту забезпечення сталого регіонального розвитку.

Об'єктом дослідження є соціально-економічний розвиток регіонів України.

Предметом дослідження є державна політика розвитку регіонів в Україні.

Методи дослідження. У роботі використовувалися наступні методи: узагальнення і порівняльного аналізу, логіко-структурного аналізу – для розкриття понятійного апарату досліджуваної; аналізу та синтезу – для формування сучасних підходів до формування регіональної політики; експертного оцінювання та статистичного аналізу – для характеристики сучасного стану державного управління розвитком регіонів України.

Теоретичною і методологічною основою магістерської роботи є фундаментальні положення теорії державного управління, загальнонаукові принципи наукових досліджень, праці вітчизняних і зарубіжних фахівців з питань регіонального розвитку.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють державну політику розвитку регіонів України; офіційні статистичні та аналітичні матеріали за проблематикою дослідження.

У першому розділі роботи розглядаються теоретичні засади державної регіональної політики та регіонального розвитку, а саме: їх сутність, еволюція основних теорій та концепцій регіонального розвитку, зарубіжний досвід управління регіональним розвитком.

У другому розділі роботи надається характеристика сучасного стану державного управління розвитком регіонів України, у тому числі проаналізовані правові засади державного управління регіональним розвитком, визначені суб'єкти та об'єкти формування та реалізації державної регіональної політики, розглядаються проблеми управління регіональним розвитком.

У третьому розділі роботи надаються пропозиції щодо вдосконалення управління регіональним розвитком в Україні насамперед сучасні підходи до формування регіональної політики, рекомендації щодо підвищення її ефективності, а також впровадження публічно-приватного партнерства як інструменту забезпечення сталого регіонального розвитку.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені рекомендації можуть бути використані в практичній роботі по формуванню та реалізації державної політики соціально-економічного розвитку конкретної області країни, а також в навчальному процесі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Сутність державної регіональної політики

Глобальні тенденції сучасного світу свідчать про зростаючу роль регіонів у системі державного управління, де регіони виступають важливими одиницями управлінської територіальної організації. Вони здатні з одного боку, зменшувати навантаження на органи центральної влади, перебираючи частину їхніх функцій, а з іншого – більш адекватно враховувати локальні потреби громадян при ухваленні рішень. Цей процес є наслідком ряду трансформацій, таких як децентралізація, регіоналізація, демократизація та глобалізація, що створюють умови для ефективнішого управління на місцевому рівні та забезпечення соціальної стабільності.

Державна регіональна політика являє собою сукупність організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на управління процесами регіонального розвитку. Вона має на меті покращення соціально-економічного стану регіонів, стимулювання ефективного використання їхнього ресурсного потенціалу, створення сприятливих умов для життєдіяльності населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства. Впровадження державної регіональної політики зумовлене необхідністю адаптації управлінських процесів до сучасних викликів та потреб, що виникають у кожному регіоні, з урахуванням їхніх специфічних соціальних, економічних, екологічних і культурних особливостей.

Відносно України важливим є відзначення того, що сучасна надмірна централізація управлінських функцій, відсутність фінансової та економічної спроможності місцевих органів влади призвели до значних територіальних

диспропорцій у розвитку економіки. Це, у свою чергу, спричинило накопичення серйозних проблем на місцях, таких як економічна депресія окремих територій, зниження рівня життя в малих містах і сільських районах, а також негативний вплив на соціальну інфраструктуру.

Найбільш значущими факторами, що визначають ефективність державної регіональної політики в Україні, є необхідність розв'язання низки проблем на регіональному рівні. Це включає забезпечення сталого розвитку депресивних територій, підтримку малих міст, розв'язання соціальних та економічних проблем периферійних, сільських і гірських районів, а також стимулювання міжрегіональної співпраці. Врахування цих проблем вимагає узгодження стратегічних завдань і пріоритетів між центральними і місцевими органами влади, що дозволяє ефективно поєднувати короткотермінові цілі з довгостроковими завданнями розвитку регіонів.

Державна регіональна політика повинна базуватися на чітко визначених поняттях та категоріях, що дозволяють дати однозначну оцінку регіональному розвитку. Одним з основних понять є поняття «регіон», яке з часом набуло багатьох трактувань. Існують різні теоретичні підходи до розуміння сутності цього терміна, серед яких економічний, соціальний, політичний, просторовий та системний підходи. У сучасній науці й практиці найбільш поширеним є територіальний підхід, що розглядає регіон як специфічну територіальну одиницю, яка характеризується певною однорідністю за різними критеріями (економічними, демографічними, культурними, екологічними тощо) та здатна до самостійного розвитку в межах загальної економічної системи.

Науковці та практики, зокрема вітчизняні, підтримують таке розуміння регіону, при якому він є територією, що характеризується певною господарською спеціалізацією, організованою на основі відповідних економічних, соціальних і культурних характеристик. Визначальними ознаками регіону є: територіально-виробнича структура, інтегрована економічна середа, замкнутий виробничий цикл, єдине комунікаційне й економічне середовище. За цією ознакою регіон виступає як самостійна

соціально-економічна одиниця з властивими їй специфічними ресурсами та потребами, що взаємодіють на різних рівнях з іншими регіонами та центральною владою.

Європейські інституції, зокрема Асамблея європейських регіонів, визначають «регіон» як адміністративно-територіальну одиницю, що знаходиться на нижчому рівні в системі управління, ніж центральний уряд, і має власне політичне самоврядування. Це підкреслює важливість автономії регіонів у прийнятті рішень, що дозволяє краще адаптувати політики до місцевих умов та потреб.

Таким чином, розвиток регіонів вимагає не лише чіткого визначення і структурування регіональної політики, але й ефективного механізму управління, здатного синхронізувати цілі та пріоритети на рівні держави та регіонів. Тільки через таку інтеграцію можна досягти сталого розвитку, зменшити економічні та соціальні нерівності між регіонами, а також забезпечити оптимальне використання природних та людських ресурсів країни.

Згідно з дослідженням А.І. Гаврилова, регіон як соціально-економічна система є комплексом, що складається з п'яти основних підсистем: системоутворюючої бази, системообслуговуючого комплексу, екології, населення та інфраструктури ринку. Це дозволяє розглядати регіон як багатовимірну систему, де кожен елемент має свою специфіку та функціональне значення для загального розвитку території [13, с. 116]. Такий підхід дозволяє глибше аналізувати зв'язки та взаємодії між різними компонентами регіональної структури, що визначають її динаміку та ефективність.

Регіон, у контексті сучасних теоретичних підходів, слід розглядати не лише як територіальну одиницю, але і як цілісну систему з внутрішньою структурою, функціями та зв'язками з зовнішнім середовищем. Системний підхід до регіону дозволяє відзначити кілька характерних рис: наявність множини взаємопов'язаних підсистем з локальними цілями, багатовекторність

управління, ієрархічність структури, а також відносну затримку координуючого впливу при високій динамічності елементів цієї системи. Це підкреслює складність управлінських процесів, оскільки координація між елементами регіону може бути не завжди оперативною, особливо за умов швидких змін [69, с. 64].

Враховуючи, що регіон є об'єктом управління, його розвиток потребує детального аналізу основних складових, таких як економіко-географічна структура, виробничо-технологічні процеси, соціально-демографічні характеристики та інфраструктура обслуговування. Так, В. І. Чужиков вказує на необхідність нового підходу до регіонального розвитку, орієнтуючись на інтегральну парадигму, яка розглядає регіони як складні ієрархічні комплекси, що можуть виступати як ланки в технологічних процесах виробництва або визначати динаміку соціально-економічного розвитку національної економіки загалом [85, с. 39].

Регіональний розвиток є економічною концепцією, яка акцентує увагу на взаємодії економічної діяльності і ринкових процесів у межах конкретних територіальних одиниць. Він вимагає інституційного забезпечення, включаючи державні органи, громадські організації та агенції регіонального розвитку, роль яких полягає в узгодженому впровадженні державної регіональної політики. Проблеми, що виникають через відсутність чіткого розмежування повноважень між виконавчою владою та регіональними органами, часто стають бар'єром на шляху ефективного розвитку регіонів. Така ситуація потребує системного підходу до координації діяльності різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування для досягнення збалансованого розвитку на всіх рівнях управління.

Основними інструментами фінансування регіонального розвитку є державні та інвестиційні програми, програми спільного інвестування, субвенції з державного бюджету та угоди щодо регіонального розвитку. Водночас, незважаючи на їх наявність, місцеві бюджети часто виявляються неефективними через орієнтацію на поточні витрати, що обмежує можливості

для довгострокових інвестицій у розвиток. Важливим інструментом є також Державний фонд регіонального розвитку, що функціонує в Україні в складі загального фонду Державного бюджету, однак його ефективність залежить від правильної організації розподілу коштів і наявності чітких критеріїв для їх використання.

Регіональний розвиток можна визначити як процес, що характеризується нагромадженням позитивних, незворотних змін у соціально-економічному стані регіонів. Ці зміни спрямовані на підвищення рівня життя населення в довгостроковій перспективі, що є основним результатом функціонування державної регіональної політики. За своєю суттю, регіональна політика є діяльністю держави щодо управління економічним, соціальним та політичним розвитком на територіальному рівні. Вона охоплює низку складових, таких як економічна, промислова, соціальна, житлова, демографічна, екологічна, науково-технічна і спрямована на вирішення завдань, пов'язаних з територіальним поділом праці, економічним районуванням, розміщенням продуктивних сил та іншими аспектами [6, с. 217].

Важливо зазначити, що регіональна політика включає три основні аспекти. Перший аспект — зовнішній щодо регіонів, коли центральна влада регулює міжрегіональні пропорції розвитку. Другий аспект — внутрішньорегіональний, коли політика здійснюється на рівні місцевих органів влади, здебільшого за рахунок власних ресурсів. Третій аспект полягає у зміцненні ролі регіонів у територіальній організації держави, що має забезпечити більш ефективне використання потенціалу кожної території [71, с. 124].

Не можна не підкреслити, що жодна сфера державної політики не обходиться без врахування регіональних аспектів. Для успіху в реалізації будь-якої політики необхідно враховувати регіональний контекст, адже він є важливим фактором, що визначає ефективність заходів у сфері економіки, соціальної політики, екології, освіти та інших напрямів [22, с. 387]. У зв'язку з

цим, державна регіональна політика повинна бути спрямована на подолання внутрішніх диспропорцій у розвитку різних територій, забезпечення сталого економічного зростання та соціальної стабільності на всіх рівнях державного управління.

Таким чином, державна регіональна політика є невід'ємною складовою частиною внутрішньої політики держави. Вона сприяє не лише економічній і політичній єдності держави, але й стабільності суспільства в цілому, забезпечуючи ефективне управління, оптимальне використання ресурсів і досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

Отже, державна регіональна політика є важливим складником загальної політики держави, спрямованим на організацію та управління територією в різних аспектах: економічному, соціальному, гуманітарному, екологічному та політичному. Її основна мета – це забезпечення ефективного і збалансованого розвитку регіонів відповідно до національної стратегії розвитку, що включає визначення пріоритетів для кожного з цих аспектів та установа чітких завдань для місцевих органів влади.

Важливо відзначити, що державна регіональна політика є багатовекторною, охоплюючи кілька ключових складників, кожен з яких має свою специфіку та потребує окремого управління:

1. Соціальний напрям – охоплює такі питання, як соціальний захист, житлову політику, демографічні та урбаністичні процеси, зайнятість та рекреаційні питання.

2. Економічний напрям – включає промисловий і аграрний розвиток, а також підтримку інших важливих секторів економіки.

3. Екологічний напрям – спрямований на забезпечення екологічної безпеки та раціональне використання природних ресурсів.

4. Гуманітарний напрям – охоплює культурну, освітню, міжконфесійну та національно-етнічну політику, що має на меті збереження і розвиток культурної спадщини та міжетнічних відносин.

5. Науково-технічний напрям – стосується інновацій, наукових

досліджень та впровадження новітніх технологій.

6. Інформаційний напрям – забезпечує доступ до інформації, розвиток інформаційних технологій на рівні регіонів.

7. Зовнішньоекономічний напрям – включає питання міжнародної торгівлі, інвестицій, а також розвитку транскордонних і міжнародних відносин.

Реалізація такої політики потребує чіткої координації між центральними і місцевими органами влади, а також наявності відповідних ресурсів для забезпечення фінансування кожного напрямку. У цьому контексті, важливим є формування чітких цілей для кожного регіону, що враховують його специфіку та потенціал, а також завдання для місцевих адміністрацій, які повинні виконувати регіональну стратегію, працюючи в межах наданих ресурсів.

У період перехідної економіки державна регіональна політика має на меті подолання кризових явищ, підтримку стабільності та стимулювання економічного зростання через соціально-економічне піднесення регіонів. Одним з головних завдань є створення умов для раціонального використання природних ресурсів та поліпшення життєвих умов населення в кожному з регіонів, зокрема, шляхом досягнення екологічної безпеки та покращення територіальної структури економіки.

Мета державної регіональної політики досягається через кілька важливих завдань, серед яких:

1. Збалансований розвиток регіонів – забезпечення рівних можливостей для економічного, соціального та культурного розвитку на всій території держави.

2. Інтеграція регіонів в єдину систему – створення єдиного політичного, правового, економічного та культурного простору, що дозволяє забезпечити внутрішню єдність та стабільність.

3. Ефективне використання регіональних потенціалів – з урахуванням природних, історичних, культурних, економічних та екологічних

особливостей кожного регіону, щоб максимізувати його конкурентні переваги.

4. Підвищення конкурентоспроможності регіонів – стимулювання економічного зростання та розвитку підприємництва, а також розвиток інфраструктури і технологій.

З метою досягнення цих завдань регіональна політика повинна активно стимулювати структурні зрушення в економіці, сприяти розвитку нових форм управління, залученню інвестицій і модернізації виробництва.

Таким чином, регіональне управління є важливим компонентом державної політики, яке здійснюється через планування та регулювання соціально-економічних процесів на рівні територіальних одиниць. Це управління передбачає комплексний підхід до вирішення соціальних та економічних проблем, адаптуючи стратегії до конкретних умов кожного регіону. Важливим є врахування особливостей місцевої економіки, історії, культури, географії та соціальної структури населення, що дозволяє досягати більш високих результатів у розвитку регіонів і країни загалом.

1.2 Еволюція основних теорій та концепцій регіонального розвитку

Соціально-економічний розвиток України залежить від успішних змін, що відбуваються в регіонах. Регіональний розвиток є важливим аспектом загального економічного зростання країни, і саме через державну регіональну політику визначаються напрямки та механізми цих змін. Однак, з огляду на численні проблеми, що виникають на шляху до сталого розвитку регіонів, теоретичні і методологічні засади цієї політики потребують постійного перегляду і адаптації до нових реалій.

Зміни в регіональних процесах, розвитку та зв'язках між регіонами вимагають удосконалення підходів до регіонального розвитку, що є основою для формулювання державної регіональної політики. Розвиток кожного

регіону має відповідати не лише загальним економічним вимогам, але й враховувати його природні, історичні, культурні та соціальні особливості, що робить регіональну політику важливим інструментом для досягнення збалансованого розвитку.

Одним із основних елементів теорії регіонального розвитку є взаємодія між країною та її регіонами, яка будується на основі стимулювання інвестиційної політики і здійснення державних заходів, що безпосередньо впливають на розвиток територій. Теорія регіонального розвитку має довгу історію, і різні етапи економічного розвитку супроводжувалися різними підходами до регулювання цих процесів. Як зазначав Річардсон Х., для слабших регіонів, зокрема периферійних, розвиток національної економіки або навіть міжнародна інтеграція можуть стати основною рушійною силою зростання регіонів. Це підкреслює важливість зовнішніх економічних факторів та їх вплив на внутрішній розвиток територій.

Історично до 70-х років ХХ століття в більшості країн застосовувався галузевий підхід до регіонального розвитку. Однак з середини століття почали формуватися більш системні теоретичні підходи, що враховували не лише окремі галузі, а й соціально-економічний контекст розвитку територій у цілому. До цього часу домінували класичні, неокласичні та кейнсіанські підходи, які визначали ключові моделі регіонального розвитку. Ці підходи шукали оптимальні стратегії для розвитку регіонів, враховуючи особливості кожного з них.

Однією з основних концепцій, що виникла в середині ХХ століття, був імпульсний підхід. Він став основою для розвитку теорії полюсів зростання і центрів розвитку. Цей підхід ґрунтується на ідеї, що розвиток певних центрів економічного зростання може стимулювати економічну активність у навколишніх регіонах, сприяючи їх розвитку. Однак, як показала практика, його ефективність сильно залежала від економічного середовища та від рівня інтегрованості цих центрів у загальну економічну систему. У результаті, після економічних криз середини 70-х років ХХ століття ця теорія стала менш

дієвою в умовах тривалих криз.

Наприкінці 1970-х років у Європі з'явилася нова концепція, яка базувалася на ендогенному розвитку або саморозвитку регіонів. Вона зосереджена на використанні внутрішнього потенціалу регіонів для забезпечення їх самодостатності. В рамках цієї теорії підкреслюється важливість використання локальних конкурентних переваг, культури менеджменту, традицій індустрії та інновацій. Це дозволяє регіонам розвиватися, базуючись на своїх сильних сторонах, а не лише на зовнішніх інвестиціях чи підтримці з боку держави.

Ця теорія була сформована на тлі зростаючої конкуренції між регіонами, і її метою стало підвищення ефективності управління та покращення територіальної організації. В умовах глобалізації, коли конкуренція між територіями стає все більш важливою, саморозвиток регіонів і використання їхніх конкурентних переваг стає однією з важливих стратегій.

Для України, яка переживає трансформаційні процеси в економіці та намагається подолати наслідки криз, концепція ендогенного розвитку є дуже актуальною. З огляду на специфіку українських регіонів, їхню різноманітність та специфічні економічні потреби, стратегія саморозвитку може бути використана як основа для подальшого зростання. Це дозволить країні максимально використати свої внутрішні можливості, зокрема природні ресурси, трудові ресурси, науково-технічний потенціал та культурні традиції для стимулювання розвитку.

Таким чином, державна регіональна політика України повинна базуватися на більш гнучких і адаптованих підходах, здатних врахувати динаміку розвитку, різноманітність умов і можливості кожного регіону. Водночас важливо продовжувати роботу над вдосконаленням механізмів управління, щоб забезпечити сталий розвиток територій у відповідності до новітніх глобальних та локальних економічних тенденцій.

Незважаючи на те, що важливість людських та інформаційних факторів для територіального розвитку була визнана ще в 1970-х роках, концепція

знаннєвої економіки, що акцентує увагу на значенні знань як основного ресурсу розвитку, сформувалася лише за останні два десятиліття. Вивчення закономірностей економічного розвитку глобальної спільноти дозволило визначити, що для досягнення високого рівня соціально-економічної конкурентоспроможності країни необхідна побудова інтегрованої системи стратегічного управління. У зв'язку з новими викликами, характерними для сучасної глобалізації, на перший план виходить підвищення внутрішньої конкурентоспроможності, оскільки конкуренція розширюється не лише на міжнародному, а й на національному рівні. Відповідно, розвиток знаннєвої економіки є ключовим чинником, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність як на рівні країни, так і її окремих регіонів [1, с. 219].

У 1980-х роках набуває популярності концепція сталого розвитку, яка передбачає, що вирішення сучасних проблем не повинно зашкодити можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це поняття охоплює не лише екологічні, але й соціально-економічні та політичні аспекти, що зумовлює необхідність застосування системних підходів у розробці політик на різних рівнях управління. В Україні ця концепція почала впроваджуватися через прийняття низки нормативних актів, але повноцінне застосування системного підходу для інтеграції принципів сталого розвитку в практику державного управління ще потребує значних зусиль.

У 1990-х роках виникає концепція регіональних інноваційних систем (РІС), яка є відповіддю на виклики конкурентної боротьби на світових ринках та на обмежену спроможність окремих регіонів забезпечити власну конкурентоспроможність. Вона базується на ідеї, що інноваційні процеси мають яскраво виражену географічну локалізацію, що робить важливим регіональний фактор. Концепція РІС передбачає створення ефективної інноваційної інфраструктури, розвиток центрів управління інноваціями, налагодження взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та розробку регіональних інноваційних програм. Однак для реалізації цієї концепції необхідні значні державні інвестиції, зокрема для розвитку інфраструктури.

Водночас, як зазначають міжнародні дослідники, інфраструктура сама по собі не є гарантією успіху без ефективних мереж співпраці між різними учасниками інноваційних процесів. В Україні, попри наукову популярність концепції РІС, її впровадження на практиці ще не відбулося.

Перехід до нового етапу регіонального розвитку відбувається з усвідомленням важливості ідентифікації територій як конкурентів і партнерів у глобальному економічному середовищі, а також як специфічних суб'єктів економічних відносин. В кінці ХХ століття розвивається теорія стимулювання регіональної конкурентоспроможності, яка інтегрує ідеї всіх попередніх теорій регіонального розвитку, економічних та соціальних концепцій. Основна увага в цій теорії зосереджена на застосуванні інноваційних механізмів для забезпечення територіального розвитку, що включають підтримку конкурентоспроможності на міжнародній арені. У Україні питання підвищення регіональної конкурентоспроможності стало актуальним на рубежі 1990-х років, а в 1999 році С. Максименко наголошував на необхідності побудови регіональної політики, яка сприятиме інтеграції регіонів у міжнародну систему поділу праці та підвищенню їх конкурентоспроможності в умовах глобалізації [73, с. 162].

З сучасного погляду можна виділити кілька основних концепцій стимулювання конкурентоспроможності регіонів:

1. Кластерний розвиток – концепція, яку запропонував лауреат Нобелівської премії М. Портер. Вона передбачає, що конкуренція між фірмами та регіонами може стати рушійною силою розвитку продуктивності через тісну співпрацю учасників у певних географічних кластерах.

2. Конкурентні переваги регіонів – концепція, що акцентує увагу на специфічних перевагах, які мають певні території і які дозволяють їм бути конкурентоспроможними в економічному середовищі.

3. Регіональні інноваційні мережі – концепція, що акцентує увагу на необхідності створення ефективних зв'язків між різними суб'єктами інноваційного процесу для забезпечення стійкого розвитку територій.

Проте, як зазначають дослідники, не всі кластери мають значні конкурентні переваги. Зокрема, О. Осадча звертає увагу на те, що в світовій практиці існує чимало кластерів, які не досягли успіху та не змогли стати конкурентоспроможними [43, с. 282].

У контексті розробки регіональних конкурентних переваг важливу роль відіграє соціальний капітал, на якому ґрунтуються ефективні регіональні інноваційні мережі. За результатами досліджень зарубіжних авторів [84, 89, с. 753, 93], соціальний капітал може стати основою для стабільного бізнес-середовища та стимулювати інноваційний розвиток територій.

Теорія соціального капіталу території, яка почала набувати популярності в останні роки, зумовлює необхідність стратегічних підходів для розвитку регіонів, орієнтуючись на інтеграцію різних мереж співпраці та дотримання тривалих процесів розвитку. В країнах з розвиненими економіками цьому аспекту вже приділяється значна увага, тоді як в Україні політика здебільшого орієнтується на досягнення швидких результатів, що обмежує можливості для розвитку інноваційних мереж.

Важливою частиною теоретичних досліджень в області регіонального розвитку є розгляд економічних теорій, зокрема класифікації підходів до регіонального розвитку «зверху» та «знизу». У першому випадку мова йде про неокласичні моделі, Кейнсіанську модель, стратегії зрівноваженого розвитку, у другому – про концепції автоцентричного розвитку та селективного поділу територій [74, с. 368].

Відповідно до сучасних досліджень, державна регіональна політика повинна враховувати територіальні та проблемні підходи до визначення регіону, що дозволяє гнучко реагувати на соціально-економічні проблеми та оптимізувати витрати на їх вирішення в різних регіонах. Також важливим є принцип оптимальної замість тотальної конвергенції регіонів, що дозволяє враховувати постійну територіальну диференціацію як економічне явище та коригувати оперативні цілі державного регулювання розвитку. Успішна регіональна політика також повинна мати конструктивний підхід до

визначення об'єктів державного управління, таких як територія регіону, діяльність економічних суб'єктів, соціум, а також взаємодія між центром та регіоном.

Теоретико-методологічні засади формування політики та механізмів регулювання розвитку регіональної економіки України мають ґрунтуватися на основних положеннях сучасних теорій, таких як інноваційна теорія, теорія сталого розвитку, теорія інформатизації економіки, дизайн економічних механізмів, системна динаміка та інституціональна теорія. Це дозволить адаптувати процеси регіонального розвитку до актуальних суспільно-економічних тенденцій, побудувати інтегровану систему механізмів розвитку регіонів на макро- та мікроекономічному рівнях, а також ефективно регулювати розвиток продуктивних сил під впливом факторів інформаційної економіки.

Найбільша кількість теорій і концепцій регіонального розвитку була розроблена у 70-90-ті роки ХХ століття. Всі вони базуються на спільному принципі, що високі соціально-економічні показники регіонів значною мірою залежать не тільки від наявності ресурсного потенціалу, а й від якості управлінських процесів. Хоча різні теорії та концепції мають свої фундаментальні відмінності, всі вони пропонують механізми впливу на розвиток територій, зокрема з урахуванням розміщення економічних об'єктів, їх взаємодії з навколишнім середовищем, партнерства на місцевому рівні, людського потенціалу тощо. Кожна з цих теорій відображає певні етапи або аспекти розвитку регіонів, враховуючи специфіку кожного регіону на конкретному етапі його становлення.

У останні роки в рамках регіоналістики активно розвиваються теорії соціальних мереж і знанневої економіки, які стали основою для формулювання нових підходів до регіонального розвитку. Вони особливо важливі в умовах глобалізації та швидких технологічних змін, коли знання і соціальні мережі є ключовими факторами економічного розвитку. Однак, на сьогодні в науці не існує універсальних методів для точної оцінки територіального чинника, що

ускладнює визначення доцільності застосування тієї чи іншої теорії або концепції на практиці. Водночас, у багатьох зарубіжних країнах уряди визначають домінуючі концепції, що стають основою для формування державної та регіональної політики, орієнтуючись на досягнення соціально-економічних цілей. Урахування цих концепцій у діяльності регіональних і місцевих органів влади, а також органів місцевого самоврядування дає змогу розробляти ефективні стратегії для розвитку регіонів, оскільки еволюція наукової думки відображає закономірності розвитку, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень.

Практика активного регулювання економічного розвитку регіонів вимагає подальшого розвитку теорій регіональної політики, які покликані дати відповіді на два основні питання: 1) які регіони потребують стимулювання з боку держави? 2) які методи та інструменти стимулювання економічного розвитку регіонів мають бути застосовані? [70, с. 67]. Теорії регіонального розвитку сьогодні дозволяють вивчати динаміку розвитку регіонів і пропонують варіанти вирішення актуальних проблем. Окремі теорії зосереджуються на різних аспектах цього процесу. Серед найбільш значущих можна виділити такі: еволюційну теорію розвитку, теорію стабілізації економіки, а також теорію поляризованого розвитку. Кожна з цих теорій розглядає різні динаміки та способи вирішення проблем на рівні регіону [36, с. 20].

Концепції та теорії, що мають на меті пояснити механізми і процеси регіонального розвитку, з'явилися відносно нещодавно. Водночас, вони мають ряд суттєвих недоліків, серед яких спрощений підхід до трактування регіону як лише просторової одиниці та спроби застосувати моделі національних економік до регіонального рівня [75]. Зокрема, деякі теорії намагаються адаптувати загальні підходи до економічного зростання до специфіки окремих регіонів, не враховуючи всі аспекти їх розвитку, зокрема соціальні, екологічні та інституційні.

Однією з основних концепцій у практиці регіонального розвитку є

регіональна політика. Вона визначає обсяги і темпи розвитку регіонів і має безпосередній вплив на зміну структури просторової економіки, як на глобальному, так і на локальному рівні. Регіональна політика повинна сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіонів, що, у свою чергу, забезпечить зміну їх конкурентної позиції на міжнародному ринку. Регіональна політика є важливим інструментом державного управління, оскільки її ефективність прямо впливає на стабільність і стійкість економічного розвитку.

Отже, проведені дослідження еволюції наукових підходів до регіонального розвитку дозволяють виділити основні теорії і концепції та проаналізувати їх еволюційний розвиток. Зокрема, якщо в першій половині ХХ століття основна увага в теорії стимулювання регіонального розвитку була зосереджена на економічних факторах, то в сучасному контексті конкурентоспроможність території почала розглядатися в більш широкому контексті, який включає соціальні, екологічні та знаннєві аспекти.

1.3 Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком

Управління регіональним розвитком в Україні на сьогодні потребує формування нової регіональної політики, здатної відповісти на сучасні виклики та актуальні потреби територіальних громад. Ця політика повинна спиратися на кращі вітчизняні та міжнародні практики і наукові здобутки, адаптуючи їх до особливостей національної економіки та соціального контексту. З огляду на глобальні тенденції, дослідження ефективних механізмів регіонального розвитку є актуальним завданням для науковців у всьому світі, оскільки цей процес потребує врахування численних факторів, таких як економічний потенціал, інституційна спроможність, соціальні та екологічні обмеження.

Важливим орієнтиром для України є досвід країн Центрально-Східної

Європи, зокрема трансформація їх регіональної політики в контексті європейської інтеграції. У цих країнах постало питання вибору між двома основними типами регіональної політики: політикою національної конвергенції, спрямованою на зменшення розриву в економічному розвитку між країною та більш розвиненими державами, і політикою регіональної конвергенції, яка орієнтована на зменшення внутрішніх регіональних дисбалансів. Вибір першого типу політики може призвести до поглиблення регіональних відмінностей, у той час як зосередження на розвитку окремих регіонів може загальмувати загальнодержавне економічне зростання. Тому, незважаючи на обраний курс, використання внутрішнього потенціалу регіонів є ключовим фактором їх сталого розвитку [14, с. 54].

Розглядаючи зарубіжний досвід регулювання регіонального розвитку, варто зазначити, що Європейський Союз розробив спільні підходи до регіональної політики, однак реалізація цих принципів в кожній країні залежить від її економічних особливостей. В країнах ЄС політика розвитку регіонів базується на принципах субсидіарності, децентралізації та інтеграції у європейські структури, що забезпечує ефективність місцевого управління.

На початку реформування регіональної політики Угорщини основною метою було використання внутрішнього потенціалу для розвитку сільських територій [31, с. 98]. Завданнями угорської регіональної політики стали стимулювання ринкової економіки, скорочення економічної нерівності між регіонами та підтримка ініціатив на місцевому рівні. Важливим елементом регіональної політики є система інститутів, що включає Національну раду регіонального розвитку, Міністерство сільського господарства, а також різноманітні фонди та наукові установи.

У процесі реформування регіональної політики Польща здійснила адміністративну реформу, ключовими аспектами якої стали децентралізація влади та делегування повноважень регіональним органам влади. Стратегія розвитку Польщі зосередилася на моніторингу рівня розвитку регіонів, підтримці конкурентоспроможності та розвитку транскордонного

співробітництва [37, с. 207]. Інститутами реалізації регіональної політики є Міністерство з регіонального розвитку та численні агентства регіонального розвитку, які підтримуються коштами з ЄС і сприяють відродженню промислових територій. Польща стала лідером серед країн Центральної Європи за кількістю таких агентств.

Регіональна політика в Естонії перебуває під контролем Міністерства внутрішніх справ, яке координує діяльність центральних і місцевих органів влади. Основним завданням є забезпечення рівних умов життя в усіх регіонах, а також стимулювання оптимального економічного розвитку. Важливу роль відіграє Рада з регіональної політики, яка об'єднує представників міністерств та місцевих органів самоврядування.

Незважаючи на економічні труднощі, Румунія активно інституціалізує державну регіональну політику, спільно з експертами Єврокомісії. Закон про регіональний розвиток в Румунії є зразковим прикладом адаптації європейських стандартів до національної практики. Однак, штучне створення макрорегіонів, що відрізняються від адміністративного поділу, викликало спротив серед громадян, оскільки ці нові територіальні одиниці не були прийняті на місцях.

Регіональна політика Фінляндії координується Міністерством внутрішніх справ. Основні рішення щодо розвитку регіонів приймаються централізовано, хоча окремі регіони мають певні повноваження щодо реалізації місцевих проектів. Цей підхід дозволяє забезпечити узгодженість національної стратегії з місцевими потребами.

Франція, Нідерланди та Бельгія застосовують централізований підхід до регіональної політики, який дозволяє ефективно контролювати процеси розвитку на всіх рівнях управління. Кожна з цих країн має свою специфіку, але в цілому вони орієнтуються на досягнення соціально-економічної рівноваги між регіонами, враховуючи національні інтереси.

Аналіз досвіду зарубіжних країн показує, що ефективність регіональної політики залежить від здатності країни інтегрувати місцеві ініціативи в

загальнодержавну стратегію розвитку. Успішні практики регіонального розвитку включають впровадження децентралізованих моделей управління, стимулювання локальної економіки та використання інструментів європейських фінансових програм. Для України це є важливим орієнтиром, оскільки реформування регіональної політики потребує чіткої стратегії, яка поєднувала б національні інтереси з потребами конкретних регіонів, що є основою для досягнення сталого та збалансованого розвитку на всіх територіях країни.

Розвиток регіональної політики у Франції розпочався наприкінці 40-х років ХХ століття, коли уряд прийняв рішення про децентралізацію промислових підприємств, зокрема їх переміщення зі столиці до провінційних регіонів. Важливим елементом цієї політики стали інструменти фінансового стимулювання, зокрема податкові пільги та субсидії для підприємств, які переїжджали з Парижа, а також підвищення податків для підприємств, що залишалися в паризькому регіоні. Це було частиною більш широкої стратегії щодо зменшення концентрації економічної активності в столиці та створення більш збалансованого економічного середовища в інших регіонах Франції.

У 1963 році було створено Агентство з питань координації та планування регіонального розвитку (DATAR), яке стало основним інститутом, відповідальним за реалізацію регіональної політики на національному рівні. Агентство було уповноважене на координацію планування регіонального розвитку та розподіл фінансування з цільових фондів, найбільшим серед яких є Спеціальний фонд планування регіонального розвитку (FIAT). Це дозволяло забезпечити ефективне використання ресурсів і фінансів для сприяння економічному розвитку на регіональному рівні.

З 1995 року регіональна політика Франції визначається на національному рівні, а її реалізація здійснюється регіональною владою в тісній співпраці з місцевими органами управління. Агентство DATAR надає субсидії як публічним (державним та громадським), так і приватним організаціям, що беруть участь у реалізації регіональних програм. Франція має багаторічний

досвід у сфері планування територіального розвитку, який проявляється через укладення так званих «планових контрактів» між державою та регіонами. Ці контракти дозволяють встановити чіткі цілі та завдання, а також визначити необхідні ресурси для реалізації проектів. Однак важливим аспектом є також вимога до регіонів підготувати обґрунтовані документи для укладення таких контрактів, що стимулює місцеві органи до активної роботи з планування та розвитку.

Важливим уроком для України є досвід Франції щодо об'єднання муніципалітетів. Спочатку у Франції були спроби примусового злиття муніципалітетів, що зустрічало спротив серед місцевого населення. Однак у подальшому ці злиття були трансформовані в процес створення міжкомунальних об'єднань, які перебрали на себе практично всі питання фінансування на місцевому рівні, зокрема інвестування та поточні витрати. Такий підхід дозволив значно полегшити процес управління та забезпечити ефективніше використання місцевих ресурсів [68, с. 451-452].

Австрія має законодавчу базу, яка не розмежовує чітко компетенції щодо здійснення регіональної політики, проте існує неформальний поділ повноважень між федеральним урядом, земельними адміністраціями та місцевими органами управління. Сприяння розвитку регіонів у Австрії здійснюється через спільні проекти, які фінансуються та реалізуються у партнерстві федерального уряду та адміністрацій відповідних земель. Процес координації проектів у всіх політичних сферах знаходиться під контролем Адміністрації Федерального Канцлера, що має спеціальний департамент з питань регіональної політики.

У Бельгії рішення щодо регіональної політики приймаються на рівні регіональних адміністрацій, причому для великих проектів рішення ухвалюються на рівні регіональних урядів, а для малих проектів – Регіональним Міністром економіки. Така модель дозволяє забезпечити гнучкість і швидкість у прийнятті рішень, а також адаптувати політику до конкретних потреб кожного регіону.

Зазначену практику варто доповнити досвідом інших країн, таких як Канада та США, де функціонують спеціалізовані органи, які займаються регіональним розвитком. У Канаді існує комітет Кабінету Міністрів з питань економічного та регіонального розвитку, який має на меті формулювання стратегій та ініціатив для покращення ситуації в регіонах. Водночас у США працює Президентська комісія з проблем федералізму, яка займається підготовкою аналітичних звітів та рекомендацій для Президента та Конгресу, спрямованих на удосконалення міжрегіональних відносин.

Зокрема, США накопичили великий досвід щодо створення та функціонування агентств регіонального розвитку. Однією з найпоширеніших форм є державна інвестиційна корпорація, яка займається фінансуванням регіональних проектів. Пайове фінансування таких проектів здійснюється за рахунок федерального центру, регіональних органів влади та місцевих громад, що забезпечує широкий рівень залученості різних груп інтересів у процес регіонального розвитку. Така система дозволяє максимізувати ефективність використання ресурсів та забезпечує баланс інтересів на всіх рівнях управління.

Отже, аналіз досвіду цих країн дозволяє зробити висновок, що успіх регіональної політики залежить від інтеграції національних стратегій з місцевими ініціативами, створення ефективних механізмів фінансування та стимулювання участі різних груп інтересів у регіональному розвитку. Україна може винести чимало корисних уроків з цих практик, адаптуючи їх до своїх умов з урахуванням національних особливостей і потреб.

Регіональна політика є важливою складовою економічного та соціального розвитку будь-якої країни. У глобальному контексті різні країни застосовують різноманітні моделі управління регіональним розвитком, орієнтуючись на місцеві умови та інституційні особливості. Японія, Швеція, Німеччина, Чехія та країни Європейського Союзу втілюють ефективні моделі регіональної політики, які можна враховувати при розробці і реалізації стратегій розвитку в Україні.

У Японії основним органом, який формує державну регіональну політику, є Управління економічного планування. Це агентство займається не лише розробкою програм і планів соціально-економічного розвитку, але й координацією реалізації регіональних ініціатив. Крім того, важливу роль у регіональному управлінні відіграють Економічна консультативна рада та Консультативна рада планування комплексного розвитку території при Кабінеті Міністрів, які перебувають під безпосереднім контролем прем'єр-міністра. Таке централізоване управління дозволяє узгоджувати національні інтереси з потребами окремих регіонів, забезпечуючи баланс у розвитку різних територій країни.

Швеція, в свою чергу, практикує систему, за якою регіональна адміністрація реалізує загальнонаціональні директиви, що надходять від державних органів. Механізм управління включає створення підрозділів при Міністерстві промисловості та торгівлі, які займаються розробкою регіональної політики для слабозабезпечених територій, а також контролем за її виконанням. Формування стратегій розвитку регіонів здійснюють Адміністративні ради відповідних графств, що дозволяє забезпечити максимальну врахованість місцевих особливостей і потреб. Швеція також має досвід створення державних регіональних компаній, які беруть участь у реконверсії підприємств, розвиваючи інноваційні продукти та підтримуючи малий і середній бізнес. Цей досвід є надзвичайно корисним для України, де є значний потенціал для підтримки малого та середнього підприємництва в регіонах.

У Німеччині функціонує модель «спільної участі у вирішенні завдань», орієнтована на федеративні структури управління. Ця модель передбачає створення окремих державних органів для реалізації регіональної політики, а також координацію дій між центральними органами та органами регіонального управління. Особливістю є спільна діяльність органів державної та регіональної влади щодо визначення цілей, пріоритетів та підходів до фінансування та правового забезпечення регіональних ініціатив. Такий підхід

дозволяє забезпечити ефективне співробітництво між різними рівнями влади та підвищити узгодженість політичних і економічних стратегій.

Для Чехії важливим аспектом є розробка індикативної бази для диференціації рівня розвитку регіонів та визначення пріоритетів державної допомоги. Відповідно до закону «Про державну підтримку регіонального розвитку», чеський уряд визначає пріоритетні території, що потребують підтримки, серед яких – слаборозвинені регіони, території, які постраждали від стихійних лих або забруднення довкілля, а також райони з високим рівнем безробіття. Для таких територій передбачено спеціальні субсидії, низькопроцентні позики та інші інструменти фінансової підтримки. Така система дає змогу ефективно підтримувати депресивні регіони та забезпечити їх стабільний розвиток, уникнувши надмірного розпорощення бюджетних ресурсів.

Європейський Союз досяг значних результатів у впровадженні регіональної політики, зокрема через Структурні Фонди, що сприяють зниженню економічних диспропорцій між різними регіонами. Європейська практика підкреслює важливість комбінованого підходу до регіонального розвитку, який включає як загальнонаціональний, так і регіональний рівні управління. Зокрема, загальнодержавні органи визначають принципи, які дозволяють вирішувати проблеми національного масштабу, тоді як на регіональному рівні розробляються конкретні стратегії з урахуванням місцевих потреб і можливостей. Урахування європейського досвіду дозволяє Україні вдосконалювати підходи до формування механізмів державного регулювання та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку на територіальному рівні.

Аналіз зазначених моделей дає змогу зробити кілька важливих висновків для України. Передусім, основною рисою ефективних інституцій у сфері регіонального управління є децентралізація, що здійснюється на принципах субсидіарності. Система багаторівневого управління, де центральна влада формулює загальні засади, а регіональні органи реалізують

конкретні заходи, забезпечує високий рівень адаптації політики до локальних умов. У цьому контексті, роль місцевих органів влади, приватних структур і громадських організацій зростає, оскільки вони активно сприяють розвитку на місцях і виконують функцію адвокації інтересів територіальних громад. Водночас центральний уряд зосереджується на розробці концептуальних засад та створенні нормативно-правової бази.

Таким чином, для досягнення ефективного регіонального розвитку Україні слід враховувати зарубіжний досвід, зокрема практики державної підтримки регіонів в умовах диференціації розвитку, удосконалення фінансових механізмів підтримки слабших регіонів, а також застосування мультирівневого підходу до розв'язання регіональних проблем. Тільки за умови належної інтеграції національних та місцевих ініціатив можна створити стійку модель розвитку, яка забезпечить рівномірний розвиток усіх регіонів країни та сприятиме досягненню сталого економічного зростання.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ

2.1 Правові засади державного управління регіональним розвитком

Нормативно-правове забезпечення є одним з основних механізмів реалізації державної регіональної політики, адже саме через правові інструменти здійснюється ефективне управління територіальним розвитком. Законодавча база, що регламентує планування та управління регіонами, має забезпечити не лише баланс інтересів різних рівнів влади, а й відповідність місцевим умовам та потребам кожної території. Сьогодні в Україні розроблено ряд законодавчих актів, що формують основу для розвитку та планування територій, однак попри це залишаються певні недоліки, що потребують подальшого удосконалення для ефективнішого впровадження регіональних ініціатив.

Основні принципи територіального устрою України закріплено в Конституції України, зокрема в статті 132, де зазначено, що територіальний устрій країни ґрунтується на поєднанні централізації та децентралізації влади, що забезпечує збалансованість соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їхніх історичних, економічних та культурних особливостей. Ці принципи стали основою для створення численних нормативних актів, які регулюють процеси розвитку та управління територіями на всіх рівнях.

Важливу роль у реалізації цих принципів відіграє Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», що визначає основи функціонування органів місцевого самоврядування. Відповідно до цього закону, територіальні громади здійснюють самоврядування через свої органи, забезпечуючи таким чином безпосередній вплив на розвиток локальних територій. Однак, попри

нормативно визначену систему самоврядування, реалізація цього принципу стикається з низкою викликів, пов'язаних з обмеженими фінансовими та організаційними можливостями місцевих органів влади.

Законодавча база також включає Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», який визначає участь різних органів влади у прогнозуванні і плануванні територіального розвитку. Центральні органи влади, такі як Кабінет Міністрів України та Міністерство економіки, взаємодіють із місцевими органами, що дозволяє забезпечити гармонізовану та ефективну стратегію розвитку на національному та регіональному рівнях.

Ключовим елементом нормативно-правового забезпечення є Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України у 2001 році. Вона визначає основні напрямки державної регіональної політики, серед яких головним є забезпечення динамічного та збалансованого соціально-економічного розвитку всіх регіонів країни. Метою цієї концепції є створення умов для підвищення рівня життя населення через стимулювання ринкових реформ та трансформацію органів влади на всіх рівнях. Попри це, концепція потребує подальшої адаптації до нових економічних реалій та умов глобалізації.

Одним із важливих документів є Закон України «Про Генеральну схему планування території України», який окреслює стратегічні пріоритети використання територій, удосконалення системи розселення та розвитку інфраструктури. Закон визначає важливі напрямки, серед яких сталий розвиток населених пунктів, формування національної екологічної мережі та розвиток інженерно-транспортної інфраструктури. Ці засади мають важливе значення для забезпечення ефективного функціонування територіальних одиниць та збереження екологічної рівноваги.

Також важливим є Закон України «Про державні цільові програми», який окреслює механізми реалізації найважливіших завдань на рівні регіонів. Він визначає порядок розробки та реалізації цільових програм, що

фінансуються за рахунок державного бюджету. Проте, попри формальну наявність механізмів фінансування, реалізація програм часто стикається з проблемами недостатнього ресурсного забезпечення та недостатньо ефективним управлінням на місцях.

Одним із важливих нормативних актів є Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», що визначає комплекс заходів для підтримки депресивних територій. Він передбачає використання фінансових інструментів, таких як державне фінансування для розвитку інфраструктури, малих підприємств, а також надання підтримки через створення системи перекваліфікації трудових ресурсів. Однак для більш ефективного стимулювання необхідно вдосконалювати механізми інвестиційного залучення та розширювати можливості для розвитку приватного бізнесу в таких регіонах.

У комплексі, існуюча нормативно-правова база регіонального розвитку в Україні є досить розвинутою, однак потребує подальшого вдосконалення для підвищення ефективності управління та забезпечення сталого розвитку територій. Серед ключових напрямів удосконалення можна відзначити:

1. Оптимізація механізмів фінансування програм розвитку регіонів, зокрема з урахуванням реальних потреб місцевих громад.
2. Покращення координації між центральними та місцевими органами влади, що дозволить більш ефективно реалізовувати регіональні стратегії.
3. Створення механізмів для залучення інвестицій у депресивні регіони, що дозволить стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу на місцях.
4. Адаптація правових норм до змінюваних економічних умов та нових викликів, таких як зміни клімату, глобалізація та цифровізація.

Таким чином, ефективне нормативно-правове забезпечення є основою для реалізації регіональної політики та досягнення збалансованого розвитку територій України.

Організаційне забезпечення державного стимулювання розвитку регіонів в Україні здійснюється в рамках нормативно-правової бази, що

складається із численних законів та актів, що визначають порядок, принципи та механізми реалізації регіональної політики. Зокрема, основи цієї діяльності сформульовані через закони України, загальнодержавні програми, державний бюджет, а також стратегії розвитку окремих регіонів, включаючи Автономну Республіку Крим, Київ та Севастополь. Кабінет Міністрів України неодноразово приймав акти, які визначають ключові напрями та завдання у сфері регіонального розвитку, зокрема Постанову «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку», що сформулювала основні принципи політики регіонального розвитку, такі як програмування, концентрація ресурсів, синхронізація дій, субсидіарність, збалансованість розвитку та партнерство [55].

Крім того, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів» визначає розробку стратегічних документів на довгострокову перспективу, зокрема Стратегії економічного та соціального розвитку України, Державної стратегії регіонального розвитку, а також регіональних стратегій розвитку для окремих областей, міст Києва та Севастополя, що є важливими інструментами для досягнення сталого розвитку на всіх рівнях [61]. Окрім того, на основі Закону України «Про засади державної регіональної політики» створено правову та концептуальну базу для реалізації цієї політики, що закріплює її принципи та алгоритм діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [54].

Законодавство в галузі державної регіональної політики включає також низку інших нормативно-правових актів, таких як Закони України «Про місцеві державні адміністрації», «Про регулювання містобудівної діяльності» та інші, які забезпечують правову основу для формування та реалізації політики на місцях. Однак важливою віхою стала саме розробка Закону України «Про засади державної регіональної політики», який, з одного боку, визначив правові засади цієї політики як складової частини внутрішньої політики України, а з іншого – створив необхідну юридичну базу для

функціонування регіональних політик.

Прийняття цього Закону стало важливим кроком для підвищення ефективності державного управління на регіональному рівні, адже він забезпечує чітке закріплення принципів, які повинні керувати органами влади при реалізації регіональної політики, що є вірним відображенням вимог статті 19 Конституції України, яка вимагає, щоб органи влади діяли лише на підставі законів та в межах своїх повноважень. Тому саме законодавчі акти є основним інструментом для забезпечення реалізації стратегічних завдань, визначених у державній регіональній політиці.

Не менш важливими для розвитку регіонів є документи, що визначають напрямки і способи фінансування проектів регіонального розвитку. Одним із основних інструментів для цього є Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), який регулюється Бюджетним кодексом України. Стаття 241 цього кодексу визначає механізм створення та використання ДФРР, обсяг якого має становити не менше 1% прогнозного обсягу доходів загального фонду Державного бюджету. Кошти фонду спрямовуються на реалізацію інвестиційних проектів, при цьому найбільше фінансування отримують напрямки, що забезпечують підвищення енергоефективності в навчальних та медичних закладах, розвиток спортивної інфраструктури, а також реалізація проектів «Всеукраїнського громадського бюджету». Пріоритетне фінансування для регіонів розподіляється залежно від кількості населення, при цьому частина коштів також надається регіонам з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, що потребують додаткової підтримки. Проте реалізація цих проектів передбачає співфінансування з місцевих бюджетів на рівні 10%, що дозволяє зміцнити взаємодію між державним та місцевим рівнями управління.

Однак, незважаючи на наявність значного обсягу нормативно-правових актів, аналіз законодавства з питань державної регіональної політики свідчить про наявність певних недоліків у його понятійному апараті. Відсутність чітко визначених понять та механізмів для швидкої реалізації поставлених цілей

може ускладнювати ефективну реалізацію регіональної політики та її цілей на практиці.

Водночас слід відзначити, що прийняття основних законів і концептуальних актів, таких як Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, яка визначає ключові цілі і завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також узгоджує державну регіональну політику з іншими державними стратегіями, дає підстави говорити про наявність позитивних зрушень у створенні нормативно-правової бази для ефективної реалізації державної регіональної політики. Регіональні стратегії розвитку повинні забезпечити синергію між різними державними політиками та створити умови для збалансованого розвитку всіх регіонів України.

Хоча на сьогодні спостерігається чималий прогрес у створенні нормативно-правової бази для державної регіональної політики, існує потреба у вдосконаленні механізмів її реалізації, удосконаленні фінансування та оптимізації організаційної структури, що дозволить забезпечити більш ефективне досягнення цілей державної регіональної політики.

Впровадження ефективних інструментів державного впливу на регіональний розвиток в Україні потребує наявності чіткої нормативно-правової бази, яка забезпечить правову легітимність застосування цих інструментів до конкретних територій. Однак аналіз існуючого законодавства виявив суттєві прогалини у правовому регулюванні, що ускладнює ефективне управління розвитком регіонів. Сьогодні в Україні не створено повноцінну систему нормативно-правових актів, яка б забезпечила послідовне й комплексне регулювання державної діяльності у цій сфері.

Інституційно-правове забезпечення регіонального розвитку України залишається на недостатньому рівні. Існуючі диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів, а також негативні економічні процеси, зокрема регіональна дезінтеграція, є серйозними перешкодами на шляху сталого розвитку країни. Конституційні норми, що стосуються територіального устрою, хоч і мають базові засади, все ще потребують

детального регулювання через прийняття відповідних законів, що б визначали конкретні форми, методи та механізми державного впливу на регіональний розвиток.

Однак на сьогодні існує кілька критичних законодавчих прогалин:

1. Не визначено чіткої статус регіонів, а також не розмежовано поняття «регіон», «область», «адміністративно-територіальна одиниця». Це створює правову невизначеність у розумінні ролі та функцій різних територіальних одиниць країни.

2. Не ухвалено законодавство, яке б чітко врегулювало взаємовідносини між центральною владою і регіонами, а також забезпечувало б збалансований і сталий розвиток територій, з урахуванням їх соціально-економічних та культурних особливостей.

3. Не достатньо чітко розмежовано повноваження між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, що призводить до дублювання функцій на місцях, ускладнює управлінські процеси та позбавляє місцеві органи самоврядування необхідної організаційно-правової автономії.

4. Не встановлені чіткі критерії для класифікації населених пунктів, таких як села, селища, міста, а також відсутні єдині стандарти для утворення адміністративних районів і визначення їх меж. Це ускладнює процеси планування та управління на місцях, особливо в контексті реформування адміністративно-територіального устрою.

5. Не врегульоване розташування на території міст інших адміністративно-територіальних одиниць, що часто призводить до конфліктів повноважень і порушень інтересів громадян, а також може стати причиною правових колізій між різними рівнями влади.

Проведений аналіз правового забезпечення реалізації державної регіональної політики свідчить про наявність серйозних проблем у побудові ефективного механізму взаємовідносин між центром і регіонами, а також між самими регіонами. Законодавство в Україні містить значні суперечності в регулюванні адміністративно-територіального устрою та взаємовідносин між

органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Це веде до дублювання функцій, перетину повноважень та втрати чіткості в управлінських процесах, що в свою чергу ускладнює управління територіями та їх розвиток.

Загалом, на сьогодні в Україні не створено належних умов для подолання негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку регіонів. Проблеми, пов'язані з удосконаленням адміністративно-територіального устрою, зміцненням ресурсного потенціалу регіонів, зменшенням економічних і соціальних диспропорцій, подоланням бідності залишаються актуальними. Така ситуація має потенціал для посилення регіональної нерівності, що може призвести до подальшого розшарування територій за рівнем життя населення, а також до виникнення депресивних регіонів.

Отже, для подолання цих проблем і досягнення сталого розвитку необхідно розробити та ухвалити законодавчі акти, які врегулюють ключові питання територіального управління, забезпечать чітке розмежування повноважень між органами влади, створять правову основу для реалізації політики регіонального розвитку і забезпечать ефективне використання ресурсів на всіх рівнях управління.

2.2 Суб'єкти та об'єкти формування та реалізації державної регіональної політики

Однією з основних передумов для реалізації стратегії сталого соціально-економічного розвитку України та її регіонів є формування чіткої та ефективної регіональної політики. Це вимагає гармонізації державних інтересів з інтересами усіх адміністративно-територіальних одиниць, що перебувають на регіональному рівні. Оскільки регіональна політика охоплює широкий спектр соціально-економічних процесів, її розробка потребує

врахування складних взаємовідносин між суб'єктами цієї політики на всіх рівнях управління — від держави до місцевих громад. Водночас, важливою умовою ефективності такої політики є її спрямованість на конкретні об'єкти, серед яких деякі одночасно виступають і як суб'єкти цієї політики, відіграючи роль у формуванні та реалізації стратегії розвитку регіонів.

Питання визначення суб'єктів і об'єктів державної регіональної політики є предметом активних наукових дискусій. Більшість дослідників сходиться на думці, що основним суб'єктом цієї політики є держава, яка через центральні органи законодавчої та виконавчої влади здійснює контроль над соціально-економічними процесами на території регіонів. Об'єктами ж регіональної політики є різноманітні соціально-економічні процеси, що відбуваються на території певних регіонів, включаючи економічні, соціальні, екологічні та демографічні аспекти, які взаємопов'язані між собою і визначають рівень розвитку регіонів.

Згідно з А. Г. Липко та К. М. Миско, регіональне управління можна охарактеризувати як специфічний вид управлінської діяльності, спрямований на регулювання соціально-економічних процесів у межах певної території, що має єдність економічного життя та спільність умов відтворювальної діяльності населення. Відповідно до С. І. Бандури та І. В. Терон, об'єктами регіональної соціально-економічної політики є всі соціально-економічні, екологічні, демографічні та інші процеси регіонального розвитку в їх різноманітних проявах і взаємозв'язках.

У демократичній державі суб'єктами державної регіональної політики є не лише державні органи законодавчої та виконавчої влади, а й народ, який через виборні органи виконує функцію реалізації цієї політики. Відповідно, суб'єктами управління соціально-економічним розвитком регіонів виступають такі органи:

1. Центральні органи виконавчої влади, зокрема Президент України, Верховна Рада та Кабінет Міністрів, що визначають основні напрями внутрішньої політики, формують нормативно-правову базу для регіонального

розвитку, а також моделюють механізми і інструменти розвитку регіонів.

2. Регіональні органи виконавчої влади – обласні державні адміністрації, державні адміністрації міст Київ і Севастополь, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, які здійснюють практичну реалізацію регіональної політики на місцевому рівні.

3. Органи місцевого самоврядування, які здатні забезпечити ефективне застосування регіональних інструментів розвитку, спираючись на місцеву ініціативу та інтереси територіальних громад.

При цьому, незважаючи на важливість участі регіональних органів виконавчої влади у впровадженні державної регіональної політики, основним суб'єктом її формування залишається держава. Водночас органи судової влади та районні державні адміністрації, хоча й сприяють реалізації політики, не є основними суб'єктами її формування, що виключає їх пряме вплив на процес прийняття стратегічних рішень.

Суб'єкти регіональної політики також включають асоціації органів місцевого самоврядування, громадські об'єднання та юридичні особи, які беруть участь у розробці та реалізації державної регіональної політики. Врахування їхнього досвіду та інтересів сприяє більш ефективному розв'язанню актуальних проблем на місцях і забезпечує більшу гнучкість у прийнятті рішень.

Світова економічна криза, а також внутрішні виклики, що виникли в Україні внаслідок політичних та економічних трансформацій, значно ускладнили реалізацію регіональної політики. В умовах глобальних змін, що торкнулися соціальних і економічних структур, держава змушена вжити термінових заходів для стабілізації ситуації та вирішення нагальних проблем, що виникають у регіонах. Визначення конкретних об'єктів регіональної політики дозволить розробити комплекс господарсько-правових інструментів, спрямованих на подолання проблемних ситуацій у певних регіонах, зокрема на подолання депресивних явищ та покращення конкурентоспроможності територій.

Згідно зі статтею 4 Закону України «Про засади державної регіональної політики», об'єктами регіональної політики є території регіонів, макро- і мікрорегіонів, групи регіонів або їх частини, міста, села та селища, об'єднані за певними критеріями. До них відносяться також інтегральні райони, агломерації, столичні, транспортні, приморські, депресивні та високорозвинуті регіони, а також інші територіальні утворення, такі як регіональні господарські комплекси та кластери.

Враховуючи сучасні виклики та потреби національного розвитку, формування ефективної регіональної політики має стати ключовим інструментом для забезпечення стабільності та сталого економічного зростання, а також для подолання існуючих соціально-економічних диспропорцій на рівні окремих регіонів.

Об'єктами державної регіональної політики в умовах ринкової економіки є регіони, які відрізняються між собою за темпами економічного розвитку, рівнем зайнятості населення та життєвими стандартами. Важливо, що об'єкти цієї політики охоплюють як внутрішній соціально-економічний простір, так і території поза межами державних кордонів, з якими країна має економічні та політичні зв'язки. Регіон, як об'єкт державної регіональної політики, виступає не лише територією, а й системою суспільних відносин, що охоплює відтворювальні процеси в межах конкретної території. Це означає, що держава через свої інститути повинна здійснювати вплив на розвиток соціально-економічних процесів у цих регіонах з урахуванням специфіки кожного з них.

Закріплення об'єктів регіональної політики в окремій статті законодавства стало важливим кроком для створення правових засад її реалізації. Однак, попри це, Державна стратегія регіонального розвитку не містить вичерпного переліку об'єктів, на які повинна бути спрямована ця політика [56]. Аналіз цієї стратегії показує, що основними об'єктами в ній є регіони та території, що мають проблеми соціально-економічного розвитку. Окрім того, в документі згадано також території, де особливо актуальні

питання відновлення після кризових ситуацій, зокрема сільська місцевість, Донецька та Луганська області, Автономна Республіка Крим і м. Севастополь. Стратегія фокусується на підвищенні продуктивності праці, поліпшенні життєвих стандартів та вирішенні соціальних проблем, зокрема, наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Варто зазначити, що класифікація об'єктів регіональної політики в нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про засади державної регіональної політики» [54], орієнтована на адміністративно-територіальний підхід. Однак цей підхід потребує доповнення, оскільки існують території, що не входять у традиційні адміністративно-територіальні одиниці, але потребують державної уваги через загострення соціально-економічних проблем. Спеціальним об'єктом політики можуть бути депресивні регіони, території, що постраждали від стихійних лих або техногенних катастроф, а також інші проблемні території, які мають високий рівень соціально-економічної напруги, зумовленої нераціональним розміщенням виробничих сил. Це вказує на необхідність більш гнучкої системи визначення об'єктів політики, яка враховувала б не лише адміністративно-територіальні одиниці, а й рівень економічного розвитку та соціальні проблеми регіонів.

Державна стратегія регіонального розвитку також уточнює перелік другорядних об'єктів, що потребують втручання. Ці об'єкти розподіляються на першочергові, які мають масштабний і загальний характер, та другорядні, або сегменти, що потребують спеціальних заходів для вирішення конкретних соціально-економічних проблем. Першочерговими об'єктами є проблемні регіони з найбільш вираженими диспропорціями в економічному та соціальному розвитку. Такі регіони, зокрема, потребують комплексного підходу до вирішення питань депресивного стану, зокрема через залучення інвестицій, реформування інфраструктури та підвищення рівня зайнятості населення.

Асиметричний розвиток територій в умовах економічної кризи призводить до того, що навіть економічно стабільні та процвітаючі регіони

починають втрачати свої провідні позиції і поступово перетворюються на проблемні. Зміни в глобальній економіці, а також внутрішні проблеми, такі як війна на сході України, економічні санкції та інші фактори, прискорюють цей процес. З огляду на це, важливим завданням державної регіональної політики є не лише підтримка депресивних регіонів, а й запобігання деградації економічно стабільних територій, що ризикують стати проблемними.

Особливу увагу слід звернути на те, що кожен регіон має свою специфіку залежно від географічного розташування, наявних природних ресурсів, видів виробництва та підприємств. Поняття «відсталий регіон» має індивідуальний характер для кожної території і передбачає різні підходи до вирішення проблем. З огляду на це, важливими інструментами для згладжування міжрегіональної асиметрії є механізми державного та приватного партнерства, а також державні замовлення, спрямовані на стимулювання розвитку проблемних територій.

Незважаючи на значний прогрес у розробці законодавчих і стратегічних документів, на законодавчому рівні досі відсутня чітка класифікація об'єктів регіональної політики, що потребують застосування господарсько-правових засобів. Визначення об'єктів політики здебільшого ґрунтується на адміністративно-територіальному підході, що обмежує можливості для комплексного вирішення регіональних проблем. Однак, для ефективної реалізації регіональної політики необхідно враховувати не лише територіальні одиниці, а й широкий спектр економічних, соціальних, екологічних та безпекових аспектів.

Класифікація об'єктів регіональної політики може включати не тільки територіальні одиниці, але й такі категорії, як технічна інфраструктура (кластери, містоутворюючі підприємства), конкурентоспроможність (інноваційний потенціал, інвестиційні процеси), стан промислового розвитку, екологічні проблеми та безпека територій. Розробка більш гнучкої і детальної класифікації об'єктів політики дозволить забезпечити більш ефективне використання державних ресурсів для вирішення найбільш актуальних

проблем регіонального розвитку.

Таким чином, сучасна регіональна політика України потребує подальшої деталізації, удосконалення законодавчих актів та стратегії, яка б враховувала не тільки адміністративно-територіальні одиниці, а й специфічні потреби кожного регіону, що змінюються в залежності від економічної ситуації та зовнішніх викликів.

У чинному законодавстві України відсутня єдина та чітко визначена класифікація об'єктів державної регіональної політики, що потребують застосування господарсько-правових засобів впливу. Закон України «Про засади державної регіональної політики» закріплює основні об'єкти регіональної політики, однак вони залишаються загальними і не враховують конкретних і змінюваних потреб територій. У свою чергу, Державна стратегія регіонального розвитку, з огляду на динамічність суспільних процесів, деталізує ці об'єкти, фокусуючись на тих, що потребують державної допомоги в поточний період.

Державна регіональна політика охоплює значно ширший спектр об'єктів, ніж закріплений на законодавчому рівні адміністративно-територіальний поділ. Тому важливим є визначення класифікаційних критеріїв об'єктів, що потребують господарсько-правових засобів впливу, на основі сфери дії політики, зокрема економічних, соціальних, екологічних та безпекових аспектів. У такому контексті необхідно враховувати взаємозв'язок між першочерговими і другорядними об'єктами. Вплив на другорядні об'єкти може суттєво впливати на стан першочергових, і навпаки, що вимагає розробки чітких механізмів для застосування господарсько-правових заходів.

Класифікація об'єктів державної регіональної політики є необхідною для визначення комплексного обсягу господарсько-правових засобів, які повинні бути застосовані до кожного об'єкта. Відсутність такої класифікації на законодавчому рівні призводить до неефективності у реалізації регіональної політики, оскільки не визначено повний перелік об'єктів, що потребують втручання, та інструменти їхнього регулювання. Невизначеність

цих об'єктів і методів впливу обмежує здатність органів влади ефективно вирішувати соціально-економічні проблеми на регіональному рівні.

Не менш важливим є те, що суб'єктно-об'єктні відносини в регіональній політиці мають динамічний характер. Території, органи місцевого самоврядування та інші актори регіонального розвитку можуть одночасно виступати як об'єкти і суб'єкти політики. Наприклад, територіальні громади та організації, завдяки своїй активності і взаємодії з державними органами, можуть перейти від пасивної ролі об'єкта політики до активних суб'єктів, здатних суттєво впливати на процеси формування і реалізації регіональних стратегій. Тому необхідно забезпечити механізми, які дозволяють ефективно інтегрувати місцеві інтереси в загальнонаціональну стратегію регіонального розвитку.

Програми регіонального розвитку повинні бути розроблені для кожного регіону з урахуванням специфіки їх господарської діяльності, оскільки проблема регіональних диспропорцій у розвитку потребує не лише загальнонаціональних підходів, але й індивідуальних стратегій для кожної території. У зв'язку з цим державна регіональна політика має поєднувати широкі повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з координуючою роллю держави. Така організація дозволяє забезпечити збалансований розвиток господарських комплексів і стабілізацію соціально-економічної ситуації в кожному регіоні, підтримуючи територіальну цілісність держави.

Засобом реалізації державної регіональної політики є управління, яке включає в себе управління регіональною економікою — одну з ключових галузей. Предметом регіонального управління є не тільки економіка регіону, а й усі процеси, що з нею пов'язані, включаючи соціальну, екологічну та культурну складові. Ефективне управління цими процесами потребує адекватних правових і господарсько-правових інструментів для кожного з об'єктів регіональної політики.

Отже, державна регіональна політика повинна ґрунтуватися на чітко

визначених об'єктах та механізмах їхнього впливу. Визначення об'єктів і засобів їх регулювання, створення класифікаційної системи для господарсько-правових засобів та інтеграція місцевих інтересів у національні стратегії є важливими кроками для ефективної реалізації політики.

2.3 Проблеми державного управління регіональним розвитком

Прагнення України до європейської інтеграції визначає комплекс стратегічних завдань, що передбачають глибоке реформування управлінських механізмів, забезпечення довгострокового стійкого розвитку на різних рівнях (загальнонаціональному, регіональному та місцевому), а також створення умов для збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. У цьому контексті важливе місце займає реформа адміністративно-територіального устрою, яка має на меті оптимізацію системи місцевого самоврядування та забезпечення ефективності публічного управління [12, с. 43].

Запровадження стратегічного планування на місцевому рівні є ключовим інструментом досягнення поставлених цілей, оскільки воно сприяє не лише ефективному управлінню територіями, але й зростанню економічного потенціалу територіальних громад. Стратегічне планування дозволяє орієнтуватися на довгострокові результати, забезпечуючи стабільний соціально-економічний розвиток, поліпшення матеріального добробуту та всебічний розвиток громадян. Крім того, на рівні регіонів реалізуються проекти, спрямовані на розвиток продуктивних сил, задоволення соціальних потреб населення та покращення показників економічного розвитку, що, в свою чергу, визначає загальний рівень економічної спроможності держави.

Однак процес реформування регіонального розвитку супроводжується рядом суттєвих проблем. В Україні спостерігаються значні соціально-

економічні диспропорції між регіонами, що негативно впливає на ефективність державної регіональної політики. Невідповідність адміністративно-територіального устрою сучасним вимогам господарювання та управління, а також застарілість системи регіонального управління, значно ускладнюють ефективне вирішення соціально-економічних проблем на місцевому рівні. Система регіонального управління, яка не враховує специфіку потреб територіальних громад, гальмує реалізацію реформ, а також відсутність чіткої стратегії державної регіональної політики призводить до неузгодженості інтересів на всіх рівнях управління – державному, регіональному та місцевому [20, с. 7].

Існуючі диспропорції у соціально-економічному розвитку регіонів значно ускладнюють проведення ефективної політики соціально-економічних перетворень. Нерівномірний розвиток територій посилює економічну кризу, загострює соціальну нерівність і затруднює формування внутрішнього ринку товарів та послуг. Порівняно з іншими країнами, Україна стикається з глибокими територіальними нерівностями, що впливають на ефективність державної політики національного розвитку. Такі диспропорції спостерігаються в багатьох країнах, але в Україні вони мають ще більший вплив через історичні, природні та економічні фактори, що зумовлюють значну відмінність у рівнях розвитку окремих регіонів. У багатьох випадках це спричиняє необхідність пошуку нових шляхів мінімізації територіальних нерівностей та розробки ефективної регіональної політики [12, с. 43].

На сьогодні в Україні залишається актуальним питання адміністративно-територіального устрою, а саме подрібненість адміністративних одиниць та наявність територіальних громад всередині великих громад, що ускладнює ефективне управління. Потребує вирішення проблема централізації системи регіонального управління, яка обмежує використання місцевого потенціалу, а також відсутність належного забезпечення якісними публічними послугами. Крім того, низька активність громадян у здійсненні публічної влади і невизначеність пріоритетів державної

регіональної політики ще більше ускладнюють процес децентралізації і перешкоджають збалансованому розвитку територій [39, с. 81].

Однією з головних проблем, що впливають на економічний розвиток регіонів, є низький рівень їх конкурентоспроможності. Це пов'язано з недостатньо розвинутою інфраструктурою, хаотичністю інвестиційних процесів і зниженням інноваційного потенціалу. Крім того, сировинна спеціалізація виробництва в багатьох регіонах знижує їх здатність до відтворення капіталу і зменшує можливості для структурних перетворень. Внаслідок цих факторів спостерігається зниження фінансування соціальної сфери, погіршення демографічної ситуації та скорочення обсягів діяльності підприємств, що також призводить до зменшення податкової бази та втрачає частину соціальних інвестицій [39, с. 81].

Регіональні диспропорції в Україні є наслідком як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. До зовнішніх відносяться інтеграційні процеси, які не однаково впливають на розвиток окремих регіонів, а до внутрішніх — історичні, природні та соціально-економічні особливості кожного з них. Зміни в цих сферах зумовлюють неоднорідність адаптації різних регіонів до умов ринкової економіки та ринкової конкуренції. Водночас однією з важливих причин нерівномірності є недостатнє співробітництво між регіонами, неефективна система бюджетного регулювання та недосконале законодавче забезпечення [20, с. 7].

Загалом, процеси реформування регіонального управління та економічного розвитку потребують комплексного підходу, що включає не лише адміністративно-територіальні зміни, але й суттєве вдосконалення нормативно-правової бази, зміцнення інститутів місцевого самоврядування, активізацію участі громадян у процесах місцевого розвитку та покращення фінансового забезпечення регіонів. Це дозволить зменшити соціально-економічні диспропорції між регіонами та створити передумови для їх сталого розвитку на основі європейських принципів управління.

Кризові явища, що нині спостерігаються в економіці України,

характеризуються значним скороченням ринків збуту, зниженням реальних доходів населення, що спричинило погіршення фінансово-економічного стану багатьох підприємств. Ці процеси можуть призвести до подальшого спаду в економічній сфері та значно ускладнити управління регіональним розвитком. Зокрема, особливості регіональної економіки України, з її значними розбіжностями в економічному потенціалі, структурі та інфраструктурі, потребують різноманітних підходів до вибору моделей соціально-економічного розвитку для кожного окремого регіону. Тому питання ефективної державної регіональної політики набуває особливої актуальності, оскільки тільки індивідуалізований підхід, який враховує специфіку регіонів, може мінімізувати негативні наслідки цих структурних розбіжностей.

Однією з суттєвих проблем є галузева спеціалізація економіки регіонів, яка, як правило, має однобічний характер. Багато територій орієнтовані на обмежений набір галузей, що підвищує їх вразливість до економічних криз та структурних змін. Регіони з розвинутою промисловістю часто стикаються з низьким рівнем розвитку соціальної сфери, що негативно позначається на якості життя населення. У цьому контексті особливо важливим є питання створення більш збалансованої економічної структури, що потребує комплексного підходу до розвитку не лише виробничих, але й соціальних та інфраструктурних секторів.

Ключовим фактором для належного функціонування системи управління регіональним розвитком є ефективне адміністративно-правове забезпечення. Централізоване правове регулювання окреслює межі діяльності суб'єктів управління та визначає прогресивні та обмежувальні норми, однак для успішного розвитку регіонів також необхідна значна децентралізація, що дасть змогу регіонам адаптувати політики до місцевих умов. Без цієї децентралізації система управління територіями не буде достатньо гнучкою і відповідною до реальних потреб місцевих громад.

Серед інших важливих проблем місцевого та регіонального розвитку України можна виділити необхідність державної підтримки депресивних

територій та територій пріоритетного розвитку, посилення транскордонного співробітництва, удосконалення кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування, а також підвищення рівня інформованості та активної участі громадян у процесах місцевого розвитку. Зокрема, необхідно розробити ефективні механізми підтримки нових форм самоорганізації населення, що дозволить залучити громадян до активного вирішення питань місцевого значення та зміцнить потенціал місцевих органів влади.

Попри загальні європейські тенденції децентралізації, Україна продовжує зберігати жорстку централізовану модель управління. Це призводить до кризи в системі управління місцевим та регіональним розвитком, що виявляється в надмірній концентрації владних повноважень і ресурсів у руках центральної влади, а також у недостатньому залученні місцевих органів самоврядування до вирішення регіональних проблем. У результаті, існуючі механізми взаємодії між центральною та місцевою владою часто виявляються неефективними, що негативно позначається на процесах розвитку регіонів.

Важливим кроком на шляху до подолання цих проблем є оптимізація взаємодії між центральними органами виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Однією з основних проблем є відсутність рівноправних партнерських відносин між центром і регіонами. Більшість функцій і повноважень зосереджено в місцевих державних адміністраціях, в той час як роль органів місцевих рад зведена до мінімуму. Це обмежує можливості місцевих громад для самостійного управління та ефективного вирішення місцевих питань. Зокрема, місцеві ради не мають впливу на формування місцевих державних адміністрацій, що є важливим елементом у створенні ефективної системи місцевого управління.

Також на сьогодні зберігається проблема фінансової залежності органів місцевого самоврядування від державного бюджету. Більшість місцевих бюджетів складаються з міжбюджетних трансфертів, що не стимулює розвиток місцевих економік. Місцеві органи влади не мають достатньо

фінансових ресурсів для ефективного управління і реалізації місцевих стратегій розвитку. Одним з можливих рішень цієї проблеми є роздержавлення певних податків і зборів, що дозволить місцевим органам влади мати більшу фінансову незалежність і можливість стимулювати розвиток економіки на місцях.

Серед інших соціально-економічних проблем, з якими стикаються органи місцевого самоврядування, варто відзначити недостатнє фінансування соціальних зобов'язань, приховане безробіття та заборгованість підприємств з виплати заробітної плати. Ці проблеми значно знижують рівень життя населення та ускладнюють забезпечення базових потреб громадян. Вони потребують значних змін у підходах до фінансування соціальних послуг і сприяння розвитку місцевих підприємств, а також удосконалення механізмів забезпечення публічних послуг.

Крім того, однією з важливих проблем залишається відсутність ефективних механізмів громадянського контролю за діяльністю місцевих органів самоврядування. Відсутність дієвих інструментів для активної участі громадян у місцевому управлінні обмежує можливості для реальних змін на місцях і значно послаблює демократичні процеси в Україні.

Таким чином, для вирішення зазначених проблем необхідно здійснити комплексні реформи в системі місцевого та регіонального управління, зокрема: децентралізацію державних повноважень, фінансову децентралізацію, розвиток місцевого самоврядування, створення умов для активної участі громадян у місцевому управлінні та забезпечення економічної та соціальної підтримки для слаборозвинутих і депресивних територій. Тільки за таких умов можна сподіватися на створення справедливого, ефективного та збалансованого механізму розвитку регіонів, що відповідатиме сучасним вимогам та потребам громадян.

Фіскальна децентралізація в Україні, яка розпочалася в 2014 році, значно покращила фінансову ситуацію на місцях, надавши регіонам нові джерела доходів через податки, збори та інші фінансові ресурси. Ці зміни дозволили

місцевим органам влади отримати значні кошти для розвитку своїх територій, що стало важливим кроком у реалізації державної регіональної політики. Зокрема, за допомогою фіскальної децентралізації Уряд України щороку збільшує обсяги державної фінансової підтримки розвитку регіонів, сприяючи їх динамічному й збалансованому розвитку.

Фінансування Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) було призупинено у 2022-2024 роках через об'єктивні обставини, пов'язані з війною. Залишки коштів секторальної бюджетної підтримки ЄС на регіональний розвиток, що перевищують 400 млн грн, були зараховані до загального фонду державного бюджету України.

Міністерство інфраструктури активно просувало ідею голосування громадян за проекти регіонального розвитку через платформу «Дія», прибираючи при цьому вимогу відповідності цих проектів стратегіям регіонального розвитку.

Такий підхід не відповідає ані європейським, ані міжнародним стандартам фінансування регіонального розвитку. Врахування потреб громадян повинно здійснюватися через розробку відповідних планувальних документів розвитку територій, які базуються на якісних та кількісних опитуваннях різних груп населення, врахування позицій громадських організацій, що представляють інтереси різних верств населення, а також позицій місцевого та регіонального бізнесу.

Таке планування забезпечує врахування інтересів громадян, на відміну від голосування за проекти, які місцева чи регіональна влада подає на державне фінансування на центральний рівень і які не відповідають жодному затвердженому плану чи стратегії розвитку.

З метою коригування системи планування відновлення, визначеної Законом України «Про засади державної регіональної політики», Міністерство інфраструктури внесло зміни до порядку використання коштів Фонду ліквідації наслідків збройної агресії. Згідно з нововведеннями, необхідність розробки Планів відновлення і розвитку для територій відтермінується на 6

місяців після скасування воєнного стану, а умовою отримання коштів з фонду стає наявність (не обов'язкових) програм комплексного відновлення територій на рівні територіальних громад чи регіонів.

Це суттєво змінює концепцію планування відновлення, яка передбачала розробку простих планів відновлення для сильно уражених територій, аби оперативно відновити необхідну інфраструктуру і перейти до планування розвитку, яке має здійснюватися для всіх територіальних громад.

Центральні органи виконавчої влади є головними розпорядниками бюджетних програм, які мають на меті підтримку розвитку регіонів. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування є основними бенефіціарами цих коштів. Важливою складовою цієї взаємодії є активне залучення коштів державної підтримки на місцях і їх поєднання з власними ресурсами територіальних громад. Це дозволяє створити умови для реалізації регіональних стратегій розвитку, забезпечити фінансову підтримку інноваційної діяльності та сприяти залученню інвестицій для розвитку економіки та соціально-культурної сфери.

Поєднання можливостей центральної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та громадянського суспільства є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку регіонів. Важливим є розвиток співпраці між усіма цими учасниками процесу, адже саме через ефективне використання державних ресурсів, залучення інвестицій, реалізацію спільних стратегій можна досягти підвищення рівня життя громадян, незалежно від того, в яких регіонах вони проживають.

Проте, для ефективного використання наданих можливостей, місцевим органам влади необхідно розвивати навички управління фінансовими ресурсами, планування та реалізації стратегій розвитку. Тому важливим аспектом є підвищення кваліфікації представників місцевої влади, навчання їх новим підходам до використання ресурсів для досягнення сталого розвитку територій.

Не менш важливим є забезпечення збалансованого економічного та

соціального розвитку всіх регіонів України, оскільки кожен з них має свої унікальні можливості та потреби. Для цього необхідно детально аналізувати технічні, економічні, соціальні та екологічні можливості територій, а також сприяти створенню нових робочих місць, розвитку підприємництва та інфраструктури. Відповідно, це вимагатиме гнучкої, адаптованої до кожного регіону політики, яка дозволить врахувати місцеві специфічні умови та ресурси.

Отже, система регіонального розвитку в Україні повинна базуватись на поєднанні центральних і місцевих фінансових можливостей, ефективній співпраці між різними рівнями влади, бізнесом та громадянським суспільством. Лише за цих умов можна досягти сталого і збалансованого розвитку всіх територій країни, зокрема шляхом розвитку інфраструктури, залучення інвестицій і підтримки соціально-економічного розвитку місцевих громад.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УКРАЇНІ

3.1 Сучасні підходи до формування регіональної політики

Сучасний процес державотворення в Україні вимагає розробки та законодавчого закріплення нової концепції регіональної політики, а також формування нової системи регіонального управління. Необхідність формування регіональної політики пояснюється неоднорідністю регіонального простору та різними умовами і завданнями розвитку окремих регіонів. Відсутність ефективної регіональної політики може призвести до дезінтеграції держави, що є особливо небезпечним для країн з коротким досвідом демократичного розвитку [24, с. 46].

Протягом років незалежності України регіональна політика не була серед пріоритетів внутрішньої політики держави, що призводило до відсутності структурованого і ефективного регіонального управління.

Сучасна потреба в удосконаленні управління соціально-економічними процесами в регіонах зумовлена, з одного боку, глобальною конкуренцією територій за залучення і збереження ресурсів, а з іншого – підвищенням ролі територій у забезпеченні їх соціально-економічного розвитку.

Ефективність державного регулювання та управління регіональним розвитком залежить від взаємодії центральних органів виконавчої влади, місцевих органів державної виконавчої влади та органів регіонального самоврядування. Також важливим є забезпечення оптимальної організації влади на рівні субнаціональних регіонів первинного поділу [16, с. 39].

Це вимагає проведення додаткових досліджень та розробки конкретних рекомендацій щодо ефективної регіональної політики в Україні, з метою

підвищення ролі регіонів у сучасних державотворчих процесах.

Державна регіональна політика – це сукупність стратегічних заходів, механізмів, інструментів і скоординованих дій органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення розвитку держави в цілому та сталого збалансованого розвитку її регіонів. Це включає такі цілі, як створення належного життєвого середовища для громадян на всій території країни, забезпечення просторової єдності держави, а також сталий розвиток її регіонів [7, с. 32].

У цьому контексті ключовим завданням є пошук оптимального балансу між децентралізацією управління та концентрацією влади в єдиному центрі. Держава має брати на себе функцію гармонізації інтересів регіонів та загальнодержавних інтересів, з урахуванням світового досвіду, зокрема впровадження принципу субсидіарності та рівних прав і обопільної відповідальності центру та регіонів за соціально-економічний розвиток [33, с. 8].

З огляду на європейський вибір України, важливо ознайомитися з основними принципами формування та реалізації регіональної політики в розвинутих країнах Європи, спрямованої на вирішення конкретних завдань як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів. Використання досвіду ЄС дозволить Україні уникнути помилок при розробці власної моделі регіонального розвитку.

Сучасна регіональна політика ЄС передбачає три основні напрямки. Перший – сприяння економічному наближенню, щоб допомогти менш розвиненим регіонам (зокрема в нових країнах-членах) зменшити відставання від більш розвинених територій. Другий напрямок – заходи, спрямовані на покращення регіональної конкурентоспроможності та зайнятості. Третій напрямок полягає у підтримці співпраці між регіонами та країнами для зменшення економічного значення національних кордонів [88].

Успіх цієї політики базується на партнерствах у рамках ЄС, а також на ефективному плануванні та управлінні.

Регіональна політика в європейських країнах реалізується через наявність інвестиційних програм, які стимулюють економічне зростання кожного регіону, чітку систему прогнозних і планувальних документів, координацію інвестицій та програм, залучення широкого кола місцевих суб'єктів до процесу планування та реалізації програм розвитку, прозорі правила фінансування регіонального розвитку та систему моніторингу регіонального прогресу [67, с. 157].

Фінансування в ЄС здійснюється через три основні джерела: Фонд європейського регіонального розвитку, який орієнтований на економічне зростання та інвестиції в інфраструктуру; Фонд наближення, що спрямовує кошти на транспортну та екологічну інфраструктуру, включаючи відновлювальні джерела енергії; Європейський соціальний фонд, який підтримує інвестиції в людський капітал, освіту та професійну підготовку [88].

Хоча в більшості країн ЄС вже сформували власні моделі регіонального розвитку, існують спільні риси: економічний розвиток визначають переважно самі учасники економічних процесів, а держава встановлює макроекономічні рамки для їх діяльності; оптимальне співвідношення повноважень між державними органами та регіональним і місцевим самоврядуванням; розвиток партнерства між державними і недержавними учасниками соціально-економічних процесів; зростання ролі загальноєвропейського чинника через транскордонні стратегії та міжрегіональну кооперацію [16, с. 67].

Сучасна регіональна політика в Європі все більше орієнтована на передачу повноважень та ресурсів на субнаціональний рівень, що дозволяє регіонам самостійно розвивати свої території та підвищувати конкурентоспроможність. Центральні органи влади виконують роль координаторів і партнерів у регіональному розвитку [26, с. 247].

Політика децентралізації державної влади на місцевому рівні стане реальною лише за умов системного підходу до структурних реформ, зокрема конституційної, адміністративної, адміністративно-територіальної реформи та децентралізації бюджетних відносин, що забезпечить громадам реальні кошти

для втілення своїх конституційних повноважень. Для вирішення фінансово-економічних проблем на рівні «центр – регіон» необхідно створити реальну фінансову базу для розвитку регіонів, удосконалити систему міжбюджетних відносин та переналаштувати пріоритети державної фінансової політики на потреби регіонального розвитку.

Центральні органи виконавчої влади застосовують різні інструменти впливу на регіональний розвиток, такі як нормативно-правове регулювання, державні інвестиції, перерозподіл бюджетних ресурсів, прямі інституційні відносини між центральними органами та органами місцевого самоврядування. Кожен з цих інструментів потребує перегляду та вдосконалення для досягнення оптимального балансу «держава – регіон – громада» [82, с. 117].

Інституційні зміни, спрямовані на стимулювання розвитку регіонів України, вимагають створення нових механізмів взаємодії між державними і місцевими органами влади. Одним з ключових кроків на цьому шляху є утворення Ради регіонів як консультативно-дорадчого органу при Президентові України. Це рішення дозволяє забезпечити більш ефективну взаємодію між органами центральної та місцевої влади у вирішенні питань, що стосуються вдосконалення державного будівництва та покращення регіонального розвитку. Основними завданнями Ради є: сприяння активізації співпраці органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, подолання територіальних диспропорцій у розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіонів і залучення інвестицій [60].

Насамперед, досягнення цих цілей вимагає консолідації зусиль на рівні регіональних і місцевих органів влади, що дозволить не лише гармонізувати інтереси, а й забезпечити більш ефективне управління регіональним розвитком. Законодавче закріплення Ради регіонів створює передумови для того, щоб питання регіонального розвитку не залишалися на другому плані, а ставали важливим аспектом державної політики. Це дасть змогу перенести відповідальність за вирішення регіональних проблем на місцевий рівень,

запобігти централізації таких питань у вузькому колі центральних органів влади.

Пріоритетом державної регіональної політики на сьогодні є створення конструктивного діалогу між центральною, регіональною та місцевою владою, що в свою чергу забезпечить перехід до більш ефективного і справедливого розподілу ресурсів. Центральна влада повинна відігравати роль координатора, створюючи умови для самостійного розвитку регіонів, де ключовим фактором є ефективне використання наявних місцевих ресурсів. У цьому контексті важливими є принципи децентралізації, мотивації, партнерства та співвідповідальності, які сприятимуть зміцненню взаємодії між державними інститутами і місцевими громадами, а також залученню приватного сектору до реалізації регіональних проектів.

Стратегія регіонального розвитку України повинна ґрунтуватися на стратегії партнерства і інтеграції, як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях. Важливим етапом є перехід до політики відповідальної регіоналізації, яка передбачає не лише делегування функцій і повноважень на регіональний рівень, але й підвищення відповідальності місцевих органів влади за соціально-економічний розвиток регіону та країни в цілому. Гармонізація інтересів центральних і місцевих органів влади можлива тільки при ефективній координації, збалансованому підході до розв'язання актуальних проблем у соціально-економічній, бюджетній і політичній сферах.

Реалізація стратегії регіонального розвитку вимагає чіткого розподілу компетенції між органами центральної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, забезпечення прозорості в розподілі податкових ресурсів і врахування загальнонаціональних інтересів у прийнятті рішень на місцевому рівні. Крім того, необхідно запровадити державний контроль за законністю і конституційністю рішень, прийнятих місцевими органами влади.

Одним з ключових аспектів стратегії є вирішення низки системних проблем, серед яких оптимізація управління регіональним господарством, усунення суперечностей між місцевими органами самоврядування та

структурами виконавчої влади, забезпечення фінансової стабільності регіонів, а також вдосконалення взаємодії між органами влади, підприємствами і соціальною сферою. У перспективі система управління повинна пройти через подальшу трансформацію, орієнтуючись на оптимальні пропорції між загальнодержавним, регіональним та місцевим рівнями управління.

Тенденція до поглиблення децентралізації управлінських функцій у регіонах продовжуватиметься, що потребує формування самостійних моделей розвитку на рівні регіонів, здатних вирішувати всі критичні питання соціально-економічного характеру. Водночас, суттєву роль у розвитку регіонів відіграватиме інвестиційна політика держави, зокрема активізація інвестиційної діяльності через інструменти фінансування, такі як Державний фонд регіонального розвитку. Цей фонд має забезпечувати фінансування важливих інвестиційних програм, державних цільових і соціальних програм, спрямованих на поліпшення стану депресивних територій і розвиток транскордонного співробітництва [47].

Глобальні виклики, з якими стикається Україна, вимагають перегляду пріоритетів у регіональній політиці. Має бути сформована нова парадигма регіонального саморозвитку, що передбачає створення умов для ефективної реалізації інтересів місцевих громад при відповідальності місцевої влади за економічне зростання і соціальний добробут. Це потребує не лише змін у системі фінансування регіональних проектів, але й вдосконалення механізмів залучення зовнішніх інвестицій, зокрема через програми, що фінансуються Європейським Союзом в рамках виконання угод про регіональну політику України.

Таким чином, ефективне регулювання регіонального розвитку є важливим чинником, що визначатиме успіх реформ в Україні, і сприятиме не лише економічному підйому, а й соціальній стабільності на рівні кожного регіону. Регіональна політика, орієнтована на децентралізацію, партнерство та відповідальність, стане основою для створення сприятливих умов для сталого розвитку країни в цілому.

3.2 Рекомендації щодо підвищення ефективності регіональної політики

На сучасному етапі Україна активно формує свою новітню модель державної регіональної політики, орієнтуючись на актуальні вимоги глобалізації, європейських стандартів управління та внутрішньої необхідності забезпечення соціально-економічної єдності. Ключовим документом, який визначає напрямки та принципи державної регіональної політики на середньострокову перспективу, є Державна стратегія регіонального розвитку України до 2020 року, хоча значні корективи вносяться після 2020 року з урахуванням нових реалій, викликів та глобальних тенденцій.

Сучасна державна регіональна політика в Україні базується на концепції розвитку та єдності, орієнтуючи свої зусилля на людину як головний центр регіонального розвитку. Така модель передбачає поєднання соціальної справедливості, економічної конкурентоспроможності та територіальної збалансованості. Для забезпечення цього ефективного розвитку вкрай важливою є адаптація ідей, заснованих на європейському досвіді, а також врахування новітніх трендів, таких як цифровізація, сталий розвиток, інклюзивність та інноваційні стратегії.

На нашу думку, в рамках формування успішної регіональної політики необхідно впроваджувати комплексний підхід, який поєднує кілька ключових складових:

Секторальний підхід передбачає підвищення конкурентоспроможності регіонів через ефективну спеціалізацію, використання їхнього унікального ресурсного потенціалу та стимулювання інновацій. Враховуючи останні дослідження (2020-2024 роки), необхідно також враховувати важливість розвитку цифрових технологій та зеленої економіки як важливих складових регіонального розвитку.

Територіальний підхід пов'язаний із забезпеченням збалансованого

розвитку територій, що гарантує рівні можливості для людей незалежно від місця їхнього проживання. Це передбачає вирішення таких проблем, як регіональні диспропорції, що були помітними на тлі різного рівня економічного розвитку у пострадянський період. Важливим кроком є створення умов для інклюзивного розвитку на основі сталих та інноваційних моделей.

Управлінський підхід полягає у впровадженні єдиних стандартів для формування та реалізації регіональної політики, оптимізації організації влади, розвитку стратегічного планування та прогнозування. Використання сучасних технологій управління та аналізу даних дає змогу регіональним органам влади точніше оцінювати потреби населення та ефективніше координувати заходи з іншими рівнями влади.

Одним із важливих кроків у напрямку регіональної політики є вирішення проблеми соціально-економічних диспропорцій між регіонами. Програми фінансування, підтримувані Європейським Союзом у рамках спільних проектів, сприяють інтеграції та зміцненню цілісності України. У цьому контексті державна стратегія повинна передбачати відмову від патерналізму у відносинах між державою та регіонами. Замість того, щоб централізовано управляти розвитком, необхідно стимулювати формування стійкої внутрішньої бази для розвитку через бюджетну децентралізацію, яка була реалізована в Україні в грудні 2014 року.

Цей процес децентралізації надав регіонам додаткові можливості для самостійного управління та фінансування своїх проектів розвитку. Після реформи місцеві громади отримали частку податків, зокрема 10% податку на прибуток підприємств, що стало важливим стимулом для місцевого економічного зростання. Водночас, виключення патерналізму в управлінні дозволило побудувати більш прозору систему фінансування регіональних ініціатив.

Але координація на всіх рівнях залишається актуальним питанням. Враховуючи вимоги до міжурядової координації та необхідність синхронізації

дій між центральними та місцевими органами влади, важливо створити ефективну багаторівневу управлінську структуру. Особливо актуальним є застосування методик, що забезпечують ефективне планування і реалізацію стратегій розвитку регіонів, з максимальною участю всіх зацікавлених сторін.

Не менш важливим є забезпечення висококваліфікованими кадрами. Підготовка фахівців, які володіють знаннями та навичками для розробки та реалізації проектів регіонального розвитку, є важливим аспектом підтримки інституційної спроможності на рівні як центральної, так і місцевої влади. За останні роки значно зросла роль навчання кадрів з питань стратегічного планування та використання нових інструментів, таких як цифрові платформи для оцінки проектів та моніторингу їх виконання.

Фінансування проектів регіонального розвитку має бути базоване на принципах прозорості та ефективності. Для цього важливо зберігати та вдосконалювати механізм Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), який відіграє ключову роль у забезпеченні прогнозованого фінансування проектів. Однак на практиці виникають проблеми з підготовкою якісних проектів, зокрема через недостатню зрілість стратегії в регіонах, що призводить до великої кількості малих та несуттєвих проектів. Враховуючи міжнародний досвід, необхідно стимулювати регіони до створення довгострокових проектів, які матимуть значний вплив на економічний розвиток.

Одним із важливих напрямів є розвиток міст як центри регіонального розвитку. Система об'єднаних територіальних громад, створена навколо міст, дозволяє розширити економічний і соціальний вплив міст на сільські території. Водночас, важливо запобігати практикам блокування об'єднання навколо міст, що може призвести до дезінтеграції регіонального розвитку.

Важливим аспектом у контексті розробки стратегії регіонального розвитку є перехід до сталого зростання, яке включає не лише економічні аспекти, але й соціальні, екологічні та інноваційні. Українські регіони мають враховувати європейські тренди, такі як сталий розвиток, цифровізація та

інклюзивність, щоб забезпечити конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Це передбачає створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва, стимулювання інновацій та покращення рівня життя через підтримку соціальної інтеграції, освіти та зайнятості.

Нова регіональна політика, що активно розвивається в Україні, має сприяти гармонійному розвитку країни в цілому, посилюючи регіональну спроможність та забезпечуючи сталий соціально-економічний розвиток, адаптований до глобальних і європейських тенденцій.

До початку реформування в Україні, яке включало створення об'єднаних територіальних громад, бюджетну децентралізацію та запровадження формульного підходу до розподілу коштів Державного бюджету, існувала система, що сприяла розвитку регіонального егоїзму. Чимала кількість суб'єктів на базовому рівні залежала від субвенцій, що проходили через область та район, в результаті чого значно зменшувався відчутний вплив державної підтримки. Вирівнювання видатків також створювало дві крайнощі: в економічно сильних регіонах зростало відчуття, що вони «оббираються» через систему перерозподілу коштів, в той час як бідніші райони відчували незадоволення з приводу недостатньої допомоги з державного бюджету. Така модель послаблювала роль держави як єдиного цементуючого елемента національного розвитку.

З введенням нової моделі організації територій через об'єднані громади та перехід до більш децентралізованого фінансування, стратегічні плани розвитку громад стали орієнтуватися на інтеграцію та комплексне планування розвитку, включаючи використання державних ресурсів, таких як Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР). Це забезпечує прискорений процес освоєння проектного підходу, стимулює конкуренцію серед регіонів і покращує якість поданих проектів.

Однак, до традиційних викликів державної регіональної політики додалися нові – як внутрішні, так і зовнішні. Одним з основних зовнішніх факторів є ситуація на Сході України та в Криму, що не лише спричинило

гуманітарну та економічну кризу, а й змінює соціальні та політичні настрої в країні. Зсередини ж на заваді реформам часто стоїть невиконання приписів нормативних документів і неготовність органів влади до реалізації нової регіональної політики, визначеної в Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року. В умовах війни та великої кількості внутрішньо переміщених осіб, які впливають на структуру та динаміку соціальних настроїв, реалізація багатьох проектів, які мали б підтримати розвиток державної політики, досі відстає від планів.

Незважаючи на ці труднощі, ми вважаємо важливим на рівні державної регіональної політики впровадити кілька ключових заходів:

Кошти, не використані регіоном через відсутність проектів, мають бути перенесені на наступний рік, а залишкові кошти перерозподілятися між іншими регіонами на основі прозорих критеріїв.

Важливо запровадити систему ідентифікації всіх об'єктів, створених чи реконструйованих за рахунок коштів державного бюджету, що дозволить краще оцінити ефективність державної підтримки на місцях.

Необхідно запровадити моніторинг виконання стратегій регіонального розвитку для коригування планів, якщо це буде необхідно, або виявлення причин невиконання цілей.

Важливим кроком є проведення конкурсу на кращий проект регіонального розвитку, що сприятиме більш ефективному використанню бюджетних коштів та стимулюватиме інновації.

Рекомендуємо провести інвентаризацію нормативно-правових актів у сфері регіонального розвитку для їх гармонізації та забезпечення більш чіткої та ефективної регіональної політики.

Зважаючи на нові виклики, потрібно враховувати фактори, які визначають пріоритети регіонального розвитку, зокрема зростаючу обмеженість природних і виробничих ресурсів, а також виникнення нових соціальних потреб. Це, в свою чергу, вимагає інтенсифікації економічної діяльності та більш детального врахування територіальних чинників у

кожному конкретному регіоні. В умовах ринкових відносин та активного впливу глобальних факторів необхідно більш глибоко оцінювати потенціал регіону, з урахуванням його специфіки: джерел, умов та обмежень для розвитку.

Перехід до більш гнучкої моделі регіонального управління, яка відображає різноманітність умов і специфіку кожного регіону, передбачає застосування нових підходів до організації та координації управлінських функцій. Важливо, щоб система управління регіонами була здатна адаптуватися до змін, враховуючи локальні особливості та економічні реалії. Відповідно, кожен регіон повинен мати можливість самостійно визначати свої пріоритети та спрямовувати ресурси на їх досягнення.

Зважаючи на всі вищезазначені фактори, важливим є створення та чітке визначення «проблемних територій», що потребують особливої уваги з боку держави. У межах такої класифікації мають бути розроблені конкретні заходи та інструменти державної регіональної політики, що дозволять здійснювати ефективне управління і допомагати регіонам, які відчувають найбільші труднощі в соціально-економічному розвитку.

Ключовим завданням для ефективного розвитку регіонів є підвищення їх конкурентоспроможності та збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Саме через це, важливо, щоб регіони отримали більше можливостей для самостійного визначення пріоритетів, а кошти використовувалися максимально ефективно та в тих сферах, де це дасть найбільший результат. Крім того, важливою умовою є відкритість та прозорість використання бюджетних коштів, що дозволить уникнути корупційних ризиків і забезпечить довіру з боку громадян до влади.

Таким чином, для ефективної реалізації стратегії регіонального розвитку необхідно створити на всіх рівнях чітку та прозору систему управління, що включає механізми моніторингу, аналізу та коригування політик, а також заохочує громадську участь у процесах планування та реалізації проектів. Останнє, зокрема, підтверджує досвід розробки стратегій в окремих регіонах,

як, наприклад, в Чугуївському районі Харківської області, де в рамках участі громадськості було сформульовано пріоритети економічного та соціального розвитку.

Отже, реалізація державної регіональної політики має базуватися на активній взаємодії держави, місцевих органів влади, громадськості та бізнесу, що сприятиме створенню сталого розвитку, спрямованого на покращення добробуту населення та підвищення економічної ефективності.

3.3 Державно-приватне партнерство як інструмент забезпечення сталого регіонального розвитку

На сьогоднішній день управління взаємодією держави та бізнесу в Україні характеризується двоякою ситуацією. З одного боку, спостерігається загальне визнання важливості стимулювання міжсекторної співпраці, що відзначається збільшенням успішних моделей державного та приватного партнерства, а також посиленням інституційних умов для ефективного управління цією взаємодією. Відповідно, виникає більше позитивних результатів у процесі співпраці держави та бізнесу, що включає різноманітні управлінські функції органів державної влади та функції надання послуг, а також відповідає бізнес-цілям розвитку. Однак з іншого боку, відсутність чіткої системи вирішення наявних проблем та недостатня прозорість механізмів управління трансформаціями у відносинах держави та бізнесу, зокрема в контексті стимулювання соціально-економічного розвитку, свідчить про наявні недоліки в організаційній та управлінській практиці.

Механізм взаємодії держави та бізнесу, як сукупність принципів, методів, економічних і правових форм, а також організаційних структур, є основою для побудови конструктивних міжсекторних відносин. У цьому контексті взаємодія відображає специфіку економічних відносин, що

виникають між державою та комерційними структурами, включаючи всі аспекти організаційного управління та функціонування підприємницьких суб'єктів [38, с. 136].

Одним із ключових шляхів вдосконалення механізмів управління взаємодією є стимулювання пріоритетних напрямків розвитку регіонів через інструменти державно-приватного партнерства. Важливу роль у цьому процесі відіграє вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення механізмів управління, а також посилення ролі бізнес-асоціацій у взаємодії держави і бізнесу. Враховуючи сучасні умови, управлінські рішення щодо реалізації проектів у рамках різних моделей державно-приватного партнерства повинні базуватися на чітких етапах, зокрема: 1) оцінка доцільності та можливості реалізації проектів через експертну оцінку; 2) вибір оптимальної форми реалізації проекту, зокрема через схему фінансування, що відповідає регіональним пріоритетам та інтересам бізнесу; 3) відбір проектів на основі ефективності та застосування інтегрованого підходу до вибору учасників [41, с. 137].

Не менш важливим аспектом є розвиток інформаційного забезпечення для взаємодії бізнесу і регіональних органів влади. Сучасні підприємці потребують оперативної інформації для прийняття короткострокових рішень, але для формування конкурентних переваг необхідно також розглядати довгострокові стратегії, що базуються на прогностичних даних. Це зумовлює необхідність регулярного оновлення інформації на офіційних інтернет-ресурсах, а також створення нових платформ у разі виявлення інформаційних прогалин. Впровадження інноваційних інформаційних технологій для взаємодії влади та бізнесу, включаючи електронний документообіг та інтерактивні платформи, стане важливим кроком у розвитку ефективного інформаційного середовища [42, с. 5].

Поряд з цим необхідно поліпшити інформаційно-комунікаційне середовище на рівні регіональних органів влади та господарюючих суб'єктів, що включає створення багатоканальних механізмів комунікацій, побудову та

змістовне наповнення системи інфокомунікацій для державно-приватного партнерства. Це дозволить інтегрувати управлінський, інноваційний та фінансовий потенціал держави і бізнесу, а також оптимізувати процес інформатизації економіки [45, с. 6].

Незважаючи на значну кількість підприємств в Україні, бізнес-сектор ще не набув необхідної активності в рамках громадянського суспільства. Це зумовлено кількома об'єктивними та суб'єктивними чинниками, серед яких: фінансова нестабільність багатьох підприємств, що не бажають інвестувати в створення додаткових структур, а також надмірний ринковий оптимізм, що був заохочений державою у минулі роки. Крім того, перехід до функціональних методів управління на державному рівні, разом з недоліками в діяльності спілок підприємців, також гальмує розвиток бізнес-асоціацій. У цих умовах важливо сприяти розвитку бізнес-об'єднань через забезпечення їх більшої політичної незалежності, зменшення адміністративних методів залучення підприємців та стимулювання прозорої конкуренції між різними об'єднаннями [17, с. 25].

Для ефективного впливу на розвиток регіональної політики держави, необхідно звернути увагу на другорядні об'єкти, де можна здійснити позитивний вплив на основні показники функціонування регіонів. Врахування взаємозв'язку між первинними і вторинними об'єктами державної політики дозволить досягти синергії в реалізації змін та оптимізації функціонування регіональних економічних систем. Ключову роль у цьому процесі можуть відігравати інструменти державно-приватного партнерства та спеціальні режими господарювання, що забезпечують інтеграцію різних рівнів управління та ефективне використання ресурсів для досягнення сталого розвитку [17, с. 25].

Необхідність розроблення ефективних господарсько-правових інструментів для вирішення проблем регіонального розвитку призвела до включення у Державну стратегію регіонального розвитку нової форми державно-приватного партнерства. Зокрема, акцент робиться на посиленні

взаємодії в рамках системи «органи місцевого самоврядування – бізнес – територіальна громада». Така зміна підходів дозволяє ефективно залучати місцеві органи влади, бізнес-сектор та громаду до реалізації соціально-економічних проектів на регіональному рівні, що відповідає сучасним вимогам управлінської практики та потребам територій.

Удосконалення правової форми державно-приватного партнерства, закріпленої в Законі України «Про державно-приватне партнерство», створює можливість для переходу до нового етапу функціонування регіональної політики. Закон чітко визначає роль двох основних учасників – «державного партнера» та «приватного партнера» [52], проте існує потенціал для розширення цієї діади до тристороннього партнерства, яке включає органи місцевого самоврядування. Така модель дозволяє більш повно враховувати інтереси всіх учасників процесу, а також забезпечує більшу гнучкість і масштабність проектів, які можуть бути реалізовані на місцевому рівні.

Серед ключових принципів функціонування державно-приватного партнерства в Україні виокремлюються: рівність перед законом державних і приватних партнерів, заборона дискримінації, узгодження інтересів з метою досягнення взаємної вигоди, незмінність форми власності об'єктів державно-приватного партнерства та справедливий розподіл ризиків між сторонами. Важливим є також визначення приватного партнера через конкурсні процедури, що гарантує прозорість і об'єктивність вибору [52]. Таке партнерство створює додаткові гарантії виконання зобов'язань, що дозволяє покращити ефективність реалізації проектів, зокрема у сферах будівництва та експлуатації інфраструктурних об'єктів, таких як транспортні мережі чи комунальні об'єкти.

Впровадження тристороннього партнерства – держави, органів місцевого самоврядування та бізнесу – забезпечує додаткові стимули для виконання зобов'язань усіма учасниками, оскільки включення органів місцевого самоврядування дозволяє врахувати місцеві специфіки та потреби громади. При цьому держава може пропонувати пільги або інші форми

підтримки на рівні національних політик, а місцеві органи – через комунальну підтримку або передачу об'єктів інфраструктури в оренду або концесію. Приватні партнери, в свою чергу, беруть на себе обов'язки з будівництва та експлуатації об'єктів, що мають важливе соціальне або економічне значення для розвитку територій [87, с. 144].

Особливу увагу слід приділяти сталому соціальному розвитку, який неможливо забезпечити без ефективного використання механізмів державно-приватного партнерства. В умовах обмежених бюджетних ресурсів та недостатнього рівня фінансування інноваційних соціальних проєктів, залучення приватного бізнесу як інвестора та оператора є необхідністю. Згідно з визначенням Економічної комісії ООН (UNECE), публічно-приватне партнерство є інноваційною угодою між публічним та приватним секторами для надання публічних послуг і розвитку інфраструктури. Воно дозволяє поєднати ресурси, технології та кваліфікацію приватного сектора з економічним регулюванням і публічними інтересами, що дозволяє знижувати загальні витрати проєктів завдяки синергетичному ефекту та адекватному розподілу ризиків [90].

Модель державно-приватного партнерства, застосовувана в рамках державної регіональної політики, має кілька важливих аспектів. По-перше, включає трьох учасників – державу, місцеву владу та приватний бізнес. По-друге, визначення суб'єкта господарювання залежить від конкретних потреб і проблем регіону. Нарешті, обсяг зобов'язань публічної сторони (держави і місцевих органів влади) може варіюватися, проте їх участь у процесі має бути чітко визначена для забезпечення ефективного партнерства.

Крім того, розвитку регіональної політики сприяють спеціальні режими господарювання, зокрема введення інвестиційних механізмів. Спеціальні режими господарювання вже успішно застосовуються в окремих регіонах України, що дає підстави для поширення цього досвіду на інші території. Використання наявної нормативно-правової бази і практичних напрацювань дозволяє зменшити ризики і підвищити ефективність інвестиційної діяльності

в регіонах, що мають особливі потреби у розвитку інфраструктури та економіки.

Державно-приватне партнерство, без сумніву, є одним з ключових механізмів модернізації національної економіки та вирішення соціально-економічних проблем країни. Оскільки для реалізації масштабних проектів потрібні значні фінансові ресурси, приватний бізнес може стати важливим джерелом інвестицій. Проте важливою умовою для успішного функціонування таких партнерств є довгостроковість угод, оскільки терміни реалізації проектів значно перевищують виборчі цикли, що дозволяє знизити політичний ризик та забезпечити стабільність у взаєминах.

У цьому контексті необхідно розвивати механізми мотивації та стимулювання ефективності державно-приватного партнерства. Важливо також вдосконалювати законодавчу та нормативну базу для забезпечення належних умов для партнерства на національному та регіональному рівнях. Однак, попри всі переваги, державно-приватне партнерство є лише одним з елементів стратегії реформування регіональної інфраструктури.

Таким чином, реалізація державно-приватного партнерства як механізму регіонального розвитку передбачає подальшу оптимізацію організаційно-прикладного інструментарію для інтеграції бізнес-ресурсів у стратегії регіонального розвитку, що сприятиме стимулюванню соціально-економічного зростання на місцях.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теоретичних і практичних аспектів реалізації державної політики розвитку регіонів України можна сформулювати кілька ключових висновків, що відображають сучасний стан регіональної політики та необхідність її удосконалення.

1. Сутність державної політики розвитку регіонів полягає в активній діяльності органів публічної влади, спрямованій на ефективне використання потенціалу кожного регіону з метою досягнення сталого економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності. Ця діяльність вимагає не лише ефективного управління природними та людськими ресурсами, але й реалізації інноваційних підходів до розвитку на основі сучасних принципів економічної, соціальної та екологічної сталості. Регіональне управління визначається як процес планування, координації та регулювання соціально-економічних процесів на території певного регіону, що включає в себе не тільки територіальну єдність, але й інтеграцію соціальних і економічних процесів, які є основою сталого розвитку. Визначено суб'єкти та об'єкти регіонального управління, серед яких важливе місце займають органи місцевого самоврядування та державної виконавчої влади. Основною метою такої політики є згладжування соціально-економічних диспропорцій між регіонами, забезпечення рівномірного підвищення рівня життя, продуктивності та конкурентоспроможності як національної, так і регіональних економік.

2. Конституційні та законодавчі основи державної політики розвитку регіонів закладені в Конституції України, де зазначено принципи єдності та цілісності території держави, балансування між централізацією та децентралізацією влади, а також врахування особливостей кожного регіону – його історичних, економічних, екологічних, демографічних та культурних характеристик. Аналіз основних законодавчих актів, таких як Закон України

«Про місцеве самоврядування», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку», а також інших нормативно-правових документів, свідчить про наявність правової бази для розвитку регіонів, однак існують певні проблеми в її практичному застосуванні. Об'єктом регіональної політики є не лише територія як фізичний простір, але й система соціально-економічних відносин, що здійснюються в межах цих територій, а суб'єктами цієї політики є державні органи на всіх рівнях, включаючи місцеві адміністрації та органи самоврядування.

3. Правові проблеми регіонального розвитку значною мірою зумовлені невизначеністю статусу окремих регіонів та категорій адміністративно-територіальних одиниць, що ускладнює ефективне управління. Нерозмежованість повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також потреба в удосконаленні організації територіальної влади, є основними проблемами. Крім того, диспропорційний розвиток регіонів, невідповідність адміністративно-територіального устрою потребам сучасного господарювання і ефективності публічної влади, а також застарілість принципів організації регіонального управління, призводять до значних труднощів у реалізації політики розвитку.

4. Сучасні підходи до регіональної політики повинні включати посилення децентралізації, зокрема через надання більших повноважень і ресурсів на субнаціональному рівні. Це дозволить регіонам більш ефективно використовувати власні ресурси для розвитку, підвищення конкурентоспроможності та вирішення соціальних і економічних проблем на місцях. Важливими кроками є реалізація комплексу структурних реформ: конституційної, адміністративної, адміністративно-територіальної, а також децентралізація бюджетних відносин. Запропоновано створити систему, в рамках якої рішення щодо регіонального розвитку ухвалюються на місцевому рівні, забезпечуючи максимальне використання наявних ресурсів для покращення умов життя місцевих громад.

5. Для ефективного розвитку регіонів особливо важливо впровадження

механізмів державно-приватного партнерства (ДПП), що дозволяють залучати значні інвестиційні ресурси приватного сектору для реалізації масштабних інфраструктурних і соціальних проектів. Приватний бізнес є важливим джерелом фінансування, яке може бути використане для модернізації регіональної інфраструктури. Водночас, для підвищення ефективності таких партнерств необхідно чітко визначити терміни дії угод, створити механізми стимулювання та мотивації партнерів, а також удосконалити нормативно-правову базу для забезпечення належного функціонування ДПП на національному та регіональному рівнях.

Особливо перспективним є впровадження тристороннього партнерства, яке включає державу, органи місцевого самоврядування та приватний сектор. Це дозволяє забезпечити більш комплексний підхід до вирішення регіональних проблем, зокрема у сфері інфраструктури, економічного розвитку та соціального добробуту громад. Тристороннє співробітництво створює додаткові гарантії для виконання зобов'язань усіма учасниками та може стати ефективним інструментом для сталого розвитку на рівні територіальних громад.

Узагальнюючи, можна зазначити, що для успішного розвитку регіонів необхідна гармонізація державної політики з реальними потребами місцевих громад, удосконалення правового регулювання та активне впровадження механізмів співпраці між державними органами, місцевою владою та бізнесом. Ці заходи сприятимуть досягненню більш збалансованого розвитку, підвищенню ефективності публічного управління та забезпеченню сталого економічного зростання в регіонах країни.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бажал Ю. М. Знаннєва економіка – економіка конкурентоспроможності / К. : Інформаційне суспільство. Шлях України. Б-ка інформ. сус-ва, 2004. С. 219-224.
2. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. / К. : РВПС України НАН України. ТОВ «ПРИНТ ЕКСПРЕС», 2002. 250 с.
3. Баштанник В. Оптимізація системи місцевого самоврядування в Україні у контексті запровадження європейських стандартів регіонального управління / К. : Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2003. № 2. С. 274-283.
4. Беззуб І. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування / К. : Центр досліджень соц. комунікацій Нац. бібл.-ки України імені Вернадського. URL: http://www.nbuvipar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=986:zasadi-derzhavnoji-regionalnoji-politiki&catid=8&Itemid=350 (Дата звернення: 25.10.2024)
5. Богорад О. Д., Невелєв О. М., Падалка В. М., Підмогильний М. В. / О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний Львів. : Регіон. економіка. Словник-довідник. К., 2004. 346 с.
6. Бурик З. М. Регіональна політика України: сучасні реалії та досвід країн ЄС // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування: мат-ли наук.-практ. конференції за міжнар. участю (Київ, 31.05.2007 р.): У 4 т. / К. : НАДУ, 2007. Т. 4. С. 30-33.
7. Вакуленко В. М., Гринчук Н. М. Державна регіональна політика: навч. посіб. / К. : НАДУ, 2007. 112 с.
8. Васильєва О. І. Регіональне управління в умовах реформування владних відносин : монографія / Донецьк : Юго-Восток, 2009. 436 с.

9. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа / Львів : Регіон. економіка, 2015, №3. С. 32-37.

10. Воротін В. Є., Демчак Р. Є. Модифікація та вдосконалення механізму державного управління соціально-економічним розвитком України: регіональний вимір / К. : Економіка та держава, № 4/2010/ С. 107-110.

11. Гавкалова Н. Л. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи / Івано-Франківськ : Вісник Прикарпатськ. ун-ту. Економіка, №9, Плай, 2012. С. 41- 44.

12. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід регулювання соціально-економічного розвитку регіонів / Умань, Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Умань, черв. 2018 р.). Уманськ. Нац. ун-т садівництва, 2018. С. 53-58.

13. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком / Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток», 2018.№5.

14. Дацишин М. Б., Керецман В. Ю. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / К. : К.І.С., 2007. 102 с.

15. Дегтяр А. О., Кузнєцова В. Д. Сталий розвиток в умовах глобальних викликів : мат-ли Всеукраїн. наук.-практ. Інтернет-конф., 7-8 квітня 2017 р. / Харків : Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 24-26.

16. Дегтярьова І. О. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / К. : Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2010., № 4. С. 141-148.

17. Декларація щодо регіоналізму в Європі. Страсбург Седекс : Асамблея Європейських Регіонів, 1996. 12 с.

18. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. К. : Нац. інститут стратег. досліджень

при Президентіві України, 2010. – 288 с.

19. Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2018 р. № 733. / Офіц. вісник України. 2018 р. № 75. стор. 26.

20. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ - ХХІ століть: нові пріоритети / К. : Наукова думка, 2006. 512 с.

21. Карпець С. Л. Світовий досвід управління регіональним розвитком / К. : Економічні науки. Вісник, 2008. № 2 (44). С. 252-259.

22. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія / К. : УАДУ, 2002. 188 с.

23. Ковальчук В. Г. Державне управління в європейських моделях регіонального розвитку: досвід для України / Х. : Акт. проблеми держ. упр-ня, 2015, 1 (47). Вид-во ХарПІ НАДУ. С. 205-212.

24. Ковбасюк Ю. В. Нові підходи до формування регіональної політики та регіонального управління / К. : Актуальні проблеми економіки, №7(157), 2014. С. 245-253.

25. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року/ URL: <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>. (Дата звернення: 25.10.2024)

26. Концепція державної регіональної політики : Указ Президента України від 25 травня 2001 р. №341/2001. / Офіц. вісник України. 2001. № 22. – ст.983.

27. Коротич О. Б. Уточнення переліків суб'єктів і об'єктів регіональної політики держави / Київ : Суспільна політика С. 81-85.

28. Куйбіда В. С. Регіональний розвиток та просторове планування територій: досвід України та інших держав-членів Ради Європи : зб. нормат.-прав. актів і наук.-аналіт. матеріалів з питань регіонального розвитку та просторового планування / К. : Вид-во «Крамар», 2009. 176 с.

29. Лопушинський І. П. Формування та реалізація державної

регіональної політики України в контексті євроінтеграційних процесів / К. : Акт. проблеми держ. упр-ня педагогіки та психології, 2009. №1. С. 7-12.

30. Мамонова В. В. Державна регіональна політика: проблеми формування правової бази / Київ : Суспільна політика. С. 59-67.

31. Манів З. О., Луцький І. М., Манів С. З. Регіон. економіка: навч. посіб./ Львів : «Магнолія 2006», 2007. С. 562.

32. Медвідь В. Ю. Сучасні концепції та теорії економічного регіонального розвитку / Запоріжжя : Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2013 р. № 2 (71). С. 17-22.

33. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав – Будапешт : Інститут Місцевого Врядування та Державної служби, 2000. 246 с.

34. Митник А. А., Сталий розвиток в умовах глобальних викликів : матеріали Всеукраїн. наук.-практ. інтернет конф., Харків 7-8 квітня 2017 р. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 134-137.

35. Новікова М. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Регіональний менеджмент» (для студентів ден. та заочн. форм навч-ня спеціальності 6.050200 «Менеджмент організацій») / Харків, ХНАМГ, 2007. 94 с.

36. Оленцевич Н. В. Державно-приватне партнерство у розвинених країнах світу: досвід для України / К. : Економ. аналіз, 2014. Т. 15. № 1. С. 134-143.

37. Онищенко В. Місце інформатизації у формуванні та реалізації стратегій регіонального розвитку / Полтава : Економіка і регіон. ПолтНТУ, 2012. № 2 (33). С. 3-8.

38. Пістун, М. Д. Сучасні проблеми регіонального розвитку України / К.: Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2013. 290 с.

39. Плєсков М. Світова практика громадських об'єднань підприємців / М. Плєсков К. : Рейтинг, 2006. № 17. С. 4-9.

40. Приходченко Т. А. Теорії та концепції регіонального розвитку / Дніпро : Електрон. журнал «Ефективна економіка» 2016. № 9: Дніпровськ.

держ. аграрно-екон. ун-т. Вид-во ТОВ «ДКС-центр».

41. Проблеми і перспективи національної регіональної політики. URL: www.icps.com.ua. (Дата звернення: 25.10.2024)

42. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 7 лютого 2002 року № 3059-III // Офіц. вісник України. 2002. № 10. ст.466.

43. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. // Офіц. вісник України. 2000 р. № 25. ст.195.

44. Про державні цільові програми : Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV // Офіц. вісник України. 2004. № 14. ст.956.

45. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/12134.html>. (Дата звернення: 25.10.2024)

46. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI // ВВР України. 2010. № 40. ст.527.

47. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII // ВВР України. 2015. № 13. ст.90.

48. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001 // Офіц. вісник України. 2006 р. № 30. стор. 36. ст.2132.

49. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України № 385 від 6 серпня 2014 року // Офіц. вісник України. 2014 р. № 70. стор. 23. ст.1966.

50. Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку : постанова Кабінету Міністрів України №751 від 23 травня 2007 р. // Офіц. вісник України. 2007 р. № 39. стор. 17. ст.1546.

51. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // ВВР України. 1997. № 24. ст.170.

52. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV // ВВР України. 1999. № 20-21. ст.190.
53. Про Раду регіонального розвитку : Указ Президента України від 21 квітня 2015 року № 224/2015 // Офіц. вісник України. 2015 р. № 33. стор.16. ст.961.
54. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI // ВВР України. 2011. № 34. ст.343.
55. Про розроблення прогностичних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року №621 // Офіц. вісник України. 2003. № 18. ст.834.
56. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 вересня 2005 року № 2850-IV // ВВР України. 2005. №51. ст.548.
57. Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогностичних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 2006 року № 504-р. // Офіц. вісник України. 2006. № 40. ст.2692.
58. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 // Офіц. вісник України. 2019 р. № 79. стор. 7. ст.2712.
59. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України ; за ред. С. Максименка // К. : Київ. центр Ін-ту Схід-Захід. Логос. 2000. 171 с.
60. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід / за заг. ред. А. Ф. Ткачука. К.: Леста, 2011. 260 с.
61. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2014. 516 с.
62. Реутов В. Є., Головченко Н. З. Генезис теоретичних поглядів на регіон та регіональний розвиток / Запоріжжя : Економіка та держава, №3/2010. С. 66 –70.
63. Реформування публічного управління в Україні: виклики, стратегії,

майбутнє: монографія К. : НАДУ; Відп. редактор І. А. Грицяк. К. : К.І.С., 2009. 240 с.

64. Розвиток громад і регіонів України : Проект Київ. центру Ін-ту Схід-Захід / В. Гудак, Г. Линевич, О. Бойко-Бойчук та ін. ; за ред. С. Максименка. К. : Логос, 1999. 164 с.

65. Романків І. М. Еволюція теорій росту та розвитку регіонів / Івано-Франківськ : Прикарпатськ. нац. ун-т імені Василя Стефаника. 2011. С. 367-373.

66. Савчин І. З. Концепції та теорії регіонального розвитку в контексті взаємовідносин «регіон-країна» // Укр. журнал прикладної економіки. 2016. Том 1. № 4.

67. Сасенко О. О. Основні підходи до організації та інституційного забезпечення державної регіональної політики К. : Інтелект XXI, № 5, 2015. – С. 52-59.

68. Сімків Л. Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання / К. : Інноваційна економіка 6'2013. Всеукр. наук.-виробн. журнал. С. 122-128.

69. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України : посібник / С. І. Дорогунцов, Л. Г. Чернюк, П. П. Борщевський та ін. К. : Київськ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана, 2002. 364 с.

70. Стадниченко Т. Основні закономірності, принципи та завдання регіонального управління в сучасних умовах адміністративного реформування / Київ : «Демократичне врядування» : Наук. вісник, 2015. Вип. 15.

71. Сторонянська І. З. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / Львів : Інститут регіон. досліджень НАН України, 2009. 392 с.

72. Тертишна Л. С. Об'єкти державної регіональної політики: господарсько-правовий аспект / К. : Теорія і практика правознавства, 2017, Вип. 1. Економічна теорія та право, № 2. С. 181-192.

73. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / за заг. ред.

І. О. Когута Львів : Мс, 2007. 336 с.

74. Фрідман Дж. Regional Development Policy: a Case Study of Venezuela, MIT Press, Cambridge, 1966.

75. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>

76. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія / К. : Київськ. нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана, 2008. 272 с.

77. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку / К. : Економіка України, 2004, № 7. С. 72-78.

78. Best International Practices in Public Private Partnership with Regards to Regional Policy Issues / EBRD, November 2005.

79. European regional policy, an inspiration for countries outside the EU? Applying the principles, sharing the lessons, exchanging experience // ec.europa.eu. (Дата звернення: 25.10.2024)

80. Fromhold-Eisebith M. Innovative Milieu and Social Capital - Complementary or Redundant Concepts of Collaboration-based Regional Development? // European Planning Studies. 2004. Vol. 12. N 6. September. P. 747-765.

81. G.Hamilton The challenges of capacity building in PPP in Central Asia: speech on the III Astans Economic Forum, Kazakhstan, 1–2 July, 2010.

82. How to make regions (more) innovative / F. Welter, S. Kolb, B. O'Gorman, K. Bugge, I. Hill, F. Peck, B. Roncevic. URL: <http://www.kmu.unisg.ch/>. (Дата звернення: 25.10.2024)

83. Richardson, H. W., 1984, Regional policy in a slow-growth economy, w: Demko, G. (ed.), Regional Development Problems and Policies in Eastern and Western Europe, Croom Helm, London, p. 258-281.

84. Summer camp 2008: розвиток соціального капіталу. URL: <http://times.ua/story/37323> (Дата звернення: 25.10.2024)